

Svenska som andraspråk i praktiken

En intervjustudie om hur skolor arbetar med svenska som andraspråk i årskurs 7–9

Svenska som andraspråk i praktiken

En intervjustudie om hur skolor arbetar med
svenska som andraspråk i årskurs 7–9

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-470-SE

Grafisk produktion: AB Typoform
Omslagsbild: Getty Images

Skolverket, Stockholm 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Tillvägagångssätt	5
Resultat	6
Övergripande slutsatser	6
Inledning	7
Syfte och frågeställningar	8
Disposition	8
Kort historik om svenska som andraspråk	9
Bestämmelser om svenska som andraspråk	10
Tidigare studier	12
Tillvägagångssätt	15
En intervjustudie	15
Urval och avgränsningar	15
Vad avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk?	18
Intervjupersonerna tar hänsyn till olika faktorer	18
Finns det en gemensam bild på skolan?	24
Är det lätt eller svårt att avgöra vilket ämne eleverna ska läsa?	26
Relationen mellan svenska som andraspråk och svenska	28
Organisation av svenska som andraspråk i förhållande till svenska	28
Är det skillnad på undervisningen i praktiken?	32
Svenska som andraspråk för nyanlända elever	35
Att undervisa utifrån kursplanen	35
När undervisningen inte utgår från kursplanen	36
Nyanlända elevers möjligheter att nå kunskapskraven	39
Att kommunicera med eleverna om deras kunskapsutveckling	41
Slutsatser och åtgärdsförslag	43
Slutsatser	43
Åtgärder	45
Referenser	47

Sammanfattning

I den här studien undersöker Skolverket hur skolor arbetar med svenska som andraspråk i årskurs 7–9. Studien fokuserar på tre områden där Skolverkets statistik och tidigare studier pekar på brister i likvärdigheten, och där skolorna själva har relativt stort utrymme att påverka vilken undervisning eleverna möter. Det första området Skolverket tittar närmare på är hur skolor avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Det andra området är hur undervisningen i svenska som andraspråk och svenska förhåller sig till varandra. Det tredje området är undervisningen i svenska som andraspråk för nyanlända elever.

Tillvägagångssätt

För att besvara studiens frågeställningar har Skolverket intervjuat lärare och rektorer på nio olika skolor. Vi har sammanlagt genomfört 26 intervjuer. Skolverket vill i denna studie ge en bild av variationen bland skolor när det gäller arbetet med svenska som andraspråk. I urvalet har vi därför strävat efter maximal variation när det gäller faktorer som vi tror har betydelse för skolornas arbete.¹ De utvalda skolorna har olika andel elever med utländsk bakgrund och olika andel nyinvandrade elever. Skolorna är olika stora, ligger i olika kommuntyper och i olika delar av landet. De har också olika lång erfarenhet av att undervisa elever med utländsk bakgrund.²

Resultat

Skilda uppfattningar om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk

Studiens resultat visar att vad som avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk eller svenska skiljer sig åt, både inom och mellan skolor. En del lärare och rektorer lägger till exempel stor vikt vid önskemål från vårdnadshavare, medan andra menar att sådana önskemål inte påverkar bedömningen i någon större utsträckning. Flera av de intervjuade upplever att det saknas en levande diskussion och en samsyn om när elever behöver läsa svenska som andraspråk på deras skola.

Svårt att använda kursplanen i undervisningen för nyanlända elever

Resultaten visar att det finns såväl behöriga som obehöriga lärare i svenska som andraspråk som tycker att det är svårt att undervisa nyanlända högstadiel elever utifrån kursplanen. Flera lärare upplever att innehållet inte är anpassat för elever som befinner sig på en nybörjarnivå i svenska och efterfrågar mer stöd i arbetet med att undervisa dessa elever.

1 Esaiasson m.fl. (2017).

2 När det gäller kommuntyp har vi utgått från SKL:s kommungruppsindelning, se Skl.se (2017). När det gäller övriga faktorer har vi utgått från Skolverkets statistik.

Olika uppfattningar om vilken organisationsform som bäst gynnar eleverna

Resultaten visar på skillnader i hur skolorna organiserar undervisningen i ämnet svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska. På vissa skolor undervisas eleverna i de båda ämnena tillsammans och på andra skolor undervisas eleverna i separata grupper. Det finns också skolor som delar upp eleverna på olika sätt vid olika undervisningstillfällen. Skillnaderna verkar till viss del hänga ihop med föreställningar om vad som bäst gynnar elevernas utveckling, såväl språkligt som socialt. På en del skolor är intervjupersonerna övertygade om att eleverna i svenska som andraspråk får bäst förutsättningar om de undervisas tillsammans med de elever som läser ämnet svenska. På andra skolor är de intervjuade av uppfattningen att eleverna som läser svenska som andraspråk gynnas bättre av att undervisas i en egen grupp.

Olika syn på ämnet svenska som andraspråk

Resultaten tyder på att lärare har olika syn på ämnet svenska som andraspråk och hur mycket ämnet skiljer sig från ämnet svenska. En del lärare upplever att kursplanerna i de båda ämnena är så lika att undervisningen i svenska som andraspråk inte behöver skilja sig nämnvärt från den i svenska. Andra menar att det är stor skillnad på ämnenas karaktär och att svenska som andraspråk kännetecknas av andra undervisningsmetoder.

Övergripande slutsatser

Utbildningen är inte likvärdig och utgår inte alltid från elevernas behov

Skolverkets övergripande slutsats är att resultaten i denna studie pekar på att utbildningen i svenska som andraspråk inte är likvärdig. Resultaten indikerar att elever med samma behov och samma kunskapsnivå riskerar att få olika utbildning och bedömas olika beroende på vilken skola de går i och vilken lärare de undervisas av. Resultaten väcker också frågan om alla elever som läser svenska som andraspråk får den undervisning som de behöver.

Skolverket ser behov av åtgärder för att förbättra utbildningen i svenska som andraspråk

Mot bakgrund av dessa slutsatser föreslår Skolverket ett antal åtgärder i syfte att främja en mer likvärdig utbildning i svenska som andraspråk som möter elevernas behov. Skolverket föreslår att regeringen tar initiativ till en bred översyn av ämnena svenska som andraspråk och svenska. Eftersom lärare verkar ha olika syn på ämnet svenska som andraspråk och upplever svårigheter att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen kommer Skolverket att se över möjligheten att förtydliga kommentarmaterialet till kursplanen och möjligheten att ta fram stödmaterial. Skolverket vill därtill betona huvudmäns och rektorers ansvar för att undervisningen är likvärdig och möter elevernas behov.

1. Inledning

Kunskaper i svenska har stor betydelse för elevers möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen i skolan och att vara delaktiga i samhället. Skolan ansvarar för att varje elev efter genomförd skolgång ska kunna använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och nyanserat sätt. Undervisningen i svenska och svenska som andraspråk är avgörande för huruvida skolan lever upp till detta ansvar, eftersom det övergripande syftet med de båda ämnena är att eleverna ska utveckla kunskaper i och om det svenska språket.³

De senaste åren har både antalet och andelen elever som läser svenska som andraspråk ökat. Läsåret 2016/17 läste nästan 110 000 elever i grundskolan svenska som andraspråk, vilket motsvarar drygt 10 procent av alla elever. Det kan jämföras med motsvarande siffror för läsåret 2000/01 då drygt 60 000 elever läste svenska som andraspråk, vilket motsvarade knappt 6 procent av alla elever. En anledning till ökningen är att det har kommit fler nyanlända elever till den svenska skolan. Läsåret 2016/17 gick det 80 000 nyinvandrade elever och elever med okänd bakgrund i grundskolan⁴, vilket motsvarar cirka 8 procent av eleverna. Det är en ökning med nästan 17 000 elever jämfört med föregående läsår.⁵

En stor andel av eleverna som läser svenska som andraspråk uppnår inte godkända betyg i ämnet. Skolverkets statistik visar att svenska som andraspråk är det ämne som elever i grundskolan har svårast att bli godkända i. Läsåret 2016/17 var det cirka 46 procent av eleverna i årskurs 9 som inte fick ett godkänt betyg i ämnet. Det kan till exempel jämföras med samhällskunskap där motsvarande andel var cirka 9 procent.⁶

Tidigare studier har därtill pekat på bristande likvärdighet i utbildningen i svenska som andraspråk. Det gäller till exempel hur skolorna avgör vilka elever som ska läsa ämnet och hur undervisningen organiseras.⁷ Det finns dock begränsat med kunskap om hur utbildningen i svenska som andraspråk fungerar idag.

Sammantaget visar detta på behov av aktuell kunskap om hur skolor arbetar med svenska som andraspråk.

3 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11.

4 I Skolverkets statistik går det för närvarande inte att identifiera nyanlända elever i enlighet med definitionen i 3 kap. 12 a § skollagen (2010:800). I statistiken används istället begreppen nyinvandrade respektive elever med okänd bakgrund. I begreppet nyinvandrade ingår enbart folkbokförda elever som är födda utomlands, har båda föräldrarna födda utomlands och har kommit till Sverige under de senaste fyra åren. De elever som inte har blivit folkbokförda ingår inte i begreppet nyinvandrad, utan ingår i kategorin okänd bakgrund. Att personnummer saknas kan bero på att eleven inte är folkbokförd i Sverige, men det kan även finnas andra orsaker till detta. För ytterligare information om denna statistik, se Skolverket (2016).

5 Skolverkets statistik.

6 Skolverkets statistik.

7 Myndigheten för skolutveckling (2004), Skolverket (2008), Skolinspektionen (2010), Vetenskapsrådet (2010), Vetenskapsrådet (2012), Sahlée (2017).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att öka kunskapen om hur skolor arbetar med svenska som andraspråk. Skolverket har valt att fokusera på områden där Skolverkets statistik och tidigare studier pekar på brister i likvärdigheten, och där skolorna själva har relativt stort utrymme att påverka vilken undervisning eleverna möter. Skolverket har själva tagit initiativ till denna studie i enlighet med uppdraget i vår instruktion att öka kunskapen om, och analysera utvecklingen av, utbildningarna och verksamheterna i förhållande till de nationella målen.⁸

Det första området Skolverket fokuserar på är hur skolorna avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Tidigare studier har visat att skolor inte gör likvärdiga bedömningar och Skolverket har i arbetet med statistik om skolan sett att skolor i vissa fall har svårt att uppge hur många elever som läser ämnet. Även om svenska som andraspråk till stora delar liknar ämnet svenska finns det vissa skillnader i syfte, centralt innehåll och kunskapskrav. Skolornas beslut om vilket ämne eleverna ska läsa har därför betydelse för vilken undervisningen eleverna möter och vilka krav de blir bedömda gentemot.

Det andra området vi fokuserar på är hur undervisningen i svenska som andraspråk och svenska förhåller sig till varandra. Skolorna får själva avgöra om eleverna i de båda ämnena ska undervisas tillsammans eller var för sig. Hur stor skillnad det är på undervisningen i svenska som andraspråk och svenska kan också variera, eftersom lärarna själva avgör vilka undervisningsmetoder de ska använda.

Det tredje området vi tittar närmare på är undervisningen i svenska som andraspråk för nyanlända elever. Det finns inget särskilt svenskämne för nyanlända elever. Dessa elever ska därför undervisas enligt kursplanen i svenska som andraspråk och bedömas enligt kunskapskraven i detta ämne, i likhet med vad som gäller för elever som varit i Sverige en längre tid eller som är födda här. Hur skolorna hanterar detta är ytterligare en faktor som kan påverka undervisningen som eleverna möter.

Studiens övergripande frågeställningar är:

- Hur avgör skolorna vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk?
- Hur organiserar skolorna undervisningen i svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska?
- Hur stor skillnad upplever lärare och rektorer att det är mellan undervisningen i svenska som andraspråk och svenska på deras skola?
- Hur upplever lärare och rektorer förutsättningarna att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen i svenska som andraspråk?

Disposition

Nedan följer en kort historik om svenska som andraspråk. Därefter sammanfattar vi bestämmelserna om svenska som andraspråk och tidigare studier som berör våra frågeställningar. Efter detta inledande kapitel följer kapitel 2, som beskriver hur Skolverket har gått tillväga för att besvara studiens frågeställningar. Kapitel 3–5 redovisar studiens resultat. I kapitel 6 drar Skolverket slutsatser och lämnar förslag på åtgärder.

8 Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk.

Kort historik om svenska som andraspråk

Undervisning för elever med annat modersmål än svenska har bedrivits på olika sätt i olika tider och inom olika utbildningsformer. Undervisningen har också gått under olika benämningar, till exempel stödundervisning till nyinvandrade och svenska som främmande språk.

Undervisning i svenska för invandrare växte fram under 1950- och -60-talet

Undervisning i svenska för vuxna invandrare växte fram under 1950- och 60-talet till följd av den ökade arbetskraftsinvandringen. I början var det främst studieförbund som bedrev undervisningen. Successivt fick kommunerna ett allt större ansvar och år 1991 blev kommunerna huvudmän för all undervisning i svenska för invandrare.

När det gäller barn och ungdomar nämndes stödundervisning för nyinvandrade elever i grundskolans läroplan från 1969 (Lgr 69) och i gymnasieskolans läroplan från 1970 (Lgy 70). Stödundervisningen var inget eget ämne, utan syftade till att nyinvandrade elever så snabbt som möjligt skulle bli inslussade i ordinarie undervisning och klasser.

I läroplan för grundskolan 1980, Lgr 80, fick svenska som främmande språk en egen kursplan i grundskolan. Svenska som främmande språk blev däremot inget eget ämne utan skulle fungera som stödundervisning till ämnet svenska. Elever som nått en viss nivå skulle enligt kursplanen gå över till den reguljära undervisningen i svenska.⁹

Ett eget ämne i grund- och gymnasieskolan på 1990-talet

Svenska som andraspråk blev ett eget ämne i gymnasieskolan år 1990. År 1995 blev svenska som andraspråk ett eget ämne i grundskolan och därmed i hela skolväsendet. Att svenska som andraspråk är ett eget ämne innebär att det har samma status som alla andra ämnen och inte ska bedrivas som en form av stödundervisning till ämnet svenska. Från och med 1997 jämföras betyg i svenska som andraspråk med betyg i svenska vid antagning till universitet och högskolor.¹⁰

Olika uppfattningar om svenska som andraspråk, både innan och efter ämnets införande

Hur elever som lär sig svenska som ett andraspråk ska undervisas i ämnet är en fråga som har utretts och debatterats i flera decennier. Beslutet om att svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne föregicks av ett förslag från Skolöverstyrelsen (SÖ) 1988. SÖ menade att ”införandet av svenska som andraspråk innebär möjligheter att anpassa utbildningen i svenska till invandrarelevernas behov” och minska risken för studieavbrott. Samma år lade folkpartiet fram ett förslag i riksdagen om att svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne. De borgerliga partierna röstade för förslaget medan socialdemokraterna och vänsterpartiet, som var i majoritet, röstade mot. 1989 lade dock den socialdemokratiska

⁹ Tingbjörn (2004).

¹⁰ Tingbjörn (2004).

regeringen fram förslaget om att svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne i gymnasieskolan och i den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Förslaget röstades igenom i riksdagen.

Frågan om huruvida svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne i grundskolan, och därmed i hela skolväsendet, aktualiserades 1993 då en läroplanskommitté lade fram förslag om nya kursplaner i grundskolan. Kommittén föreslog att svenska som andraspråk skulle ha en egen kursplan, något som den dåvarande moderatledda regeringen nu motsatte sig. Regeringen menade bland annat att syftet med undervisningen i svenska som andraspråk bör vara eleverna så snart som möjligt ska gå över till den reguljära undervisningen i svenska. Den dåvarande skolministern menade därtill att hon ”inte ville medverka till att skapa ett A-lag och ett B-lag bland skolungdomarna”.¹¹

När socialdemokraterna återkom till makten 1994 lade de fram propositionen om att svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne i alla skolformer. De argument som regeringen lyfte fram var dels att elever med svenska som andraspråk behöver en annan undervisning än elever med svenska som modersmål. Regeringen lyfte också fram att en kursplan i svenska som andraspråk skulle ge lärarna det stöd som behövs för att bedriva en likvärdig undervisning.¹² De borgerliga partierna motsatte sig förslaget. Moderaterna menade bland annat att undervisningen i svenska måste utgå från elevers skiftande behov och förutsättningar vilket ställer krav på variation vad gäller pedagogik i uppläggnings- och organisation av undervisningen, men inte krav på en egen kursplan.¹³ Förslaget röstades dock igenom i riksdagen.¹⁴

Debatten om ämnet svenska som andraspråk har fortsatt även efter ämnets införande och frågan är fortfarande aktuell. På senare tid har ämnet bland annat behandlats i den statliga utredningen om elever som kommer till Sverige under grundskolans senare årskurser.¹⁵ Utredaren menar att kursplanen och kunskapskraven i svenska som andraspråk inte ger något stöd till lärare när det gäller att utforma undervisningen för och bedöma kunskaperna hos elever som är nybörjare i svenska språket. Enligt utredaren innebär det att varje lärare själv måste anpassa gällande kursplan och kunskapskrav för exempelvis årskurs 7–9 för att kunna ge adekvat undervisning och göra en korrekt bedömning av elevens kunskaper. Utredaren föreslår därför en bred översyn av ämnena svenska och svenska som andraspråk i syfte att säkerställa att alla elevgruppers behov av svenskundervisning tillgodoses.

Bestämmelser om svenska som andraspråk

Idag finns bestämmelser om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk i skolförordningen. Bestämmelser om vad undervisningen syftar till och vad den ska innehålla finns i kursplanen. Vad som krävs för att eleven ska ha godtagbara kunskaper och få olika betyg beskrivs i kursplanen med kunskapskrav.

11 Tingbjörn (2004).

12 Prop 1994/95:174.

13 Motion 1994/95:Ub54.

14 Bet. 1994/95:UbU19, Protokoll 1994/95:116.

15 SOU 2017:54.

Vilken målgrupp har ämnet svenska som andraspråk?

I grundskolan ska svenska som andraspråk anordnas, om det behövs, för följande elever:

- Elever som har ett annat språk än svenska som modersmål.
- Elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet.
- Invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en vårdnadshavare.

Det är rektor som ska besluta om en elev ska läsa svenska som andraspråk. Ämnet ersätter undervisning i ämnet svenska.¹⁶

Svenska som andraspråk jämfört med svenska

Syfte, centralt innehåll och kunskapskrav för ämnet svenska som andraspråk är i huvudsak desamma som för ämnet svenska. Båda ämnena syftar till att eleverna utvecklar kunskaper i och om det svenska språket. Båda ämnena ska också stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva, och eleverna ska få möta skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen.¹⁷

Det finns dock vissa skillnader. Av syftesdelen i kursplanen för svenska som andraspråk framgår exempelvis att läraren inte ska ställa för tidiga krav på språklig korrekthet.¹⁸ Denna formulering finns inte i kursplanen för ämnet svenska. Enligt Skolverkets kommentarmaterial till kursplanen i svenska som andraspråk innebär detta elever inte ska hindras av att de inte alltid uttrycker sig korrekt. Att utveckla språkliga strategier för att kunna uttrycka sig på sin kognitiva utvecklingsnivå är enligt Skolverket centralt för ämnet svenska som andraspråk.¹⁹

Av syftesdelen för svenska som andraspråk framgår också, till skillnad från ämnet svenska, att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att välja och använda språkliga strategier.²⁰ Enligt Skolverkets kommentarmaterial innebär det att eleverna som läser svenska som andraspråk behöver få särskild undervisning i hur de på ett medvetet sätt själva kan välja och angripa språkliga situationer för att förstå eller bli förstådda.²¹

Det finns också skillnader i ämnens centrala innehåll. Undervisningen i ämnet svenska ska till exempel omfatta språkbruk i Sverige och Norden samt de nationella minoritetsspråken i Sverige. Undervisningen i svenska som andraspråk behöver inte omfatta dessa områden, men ska däremot omfatta meningsbyggnad på svenska i jämförelse med elevens modersmål.²² Enligt Skolverkets kommentarmaterial har det med hänsyn till undervisningstiden varit viktigt att begränsa vad ämnet ska behandla. I svenska som andraspråk är det enligt Skolverket viktigare att tiden används till exempelvis undervisning om de olika

16 5 kap. 5 § skolförordningen (2011:185).

17 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

18 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

19 Skolverket (2017a).

20 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

21 Skolverket (2017a).

22 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

språkliga strategierna som är nödvändiga för att eleverna ska fortsätta lära och utvecklas.²³

Kunskapskraven i svenska som andraspråk och svenska skiljer sig också åt på några punkter. För godtagbara kunskaper i årskurs 9 ska eleverna i svenska exempelvis föra enkla och till viss del underbyggda resonemang om svenska språkets historia, ursprung och särdrag medan elever i svenska som andraspråk ska föra enkla och till viss del underbyggda resonemang om språkliga varianter inom svenskan.²⁴

Av Skolverkets kommentarmaterial till kursplanen i svenska som andraspråk framgår att svenska som andraspråk inte är lättare än ämnet svenska. Där framgår också att en elev som har läst svenska som andraspråk under hela sin grundskoletid ska ha sådana kunskaper att hon eller han kan läsa svenska i gymnasieskolan.²⁵

Svenska som andraspråk för nyanlända

Det finns inget särskilt svenskämne för nyanlända elever. Elever som är nyanlända ska därför läsa svenska som andraspråk enligt samma kursplan och bedömas enligt samma kunskapskrav som elever som har varit i Sverige en längre tid eller är födda här.

Det centrala innehållet i svenska som andraspråk för årskurs 7–9 är utformat utifrån tanken att eleverna redan har kunskaper i ämnet. Detsamma gäller för alla andra ämnen i grundskolan. Det centrala innehållet i kursplanerna är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att det centrala innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna.²⁶

Nyanlända elever kan under högst ett års tid få mer undervisning i svenska eller svenska som andraspråk än andra elever i samma årskurs hos huvudmannen. Detta kallas för prioriterad timplan. Beslut om prioriterad timplan ska fattas av rektor och får fattas om det behövs för att eleven så snart som möjligt ska kunna tillgodogöra sig undervisningen i den undervisningsgrupp som eleven normalt hör till.²⁷

Nyanlända elever kan också få en del av sin undervisning i en förberedelseklass. Rektor får besluta om detta för elever som saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna tillgodogöra sig den ordinarie undervisningen. Undervisning i ett ämne i förberedelseklass ska avbrytas så snart eleven har tillräckliga kunskaper i svenska för att på heltid kunna delta i undervisningsgruppen som eleven normalt tillhör. En elev får inte ges undervisning i förberedelseklass längre tid än två år.²⁸

Tidigare studier

Några av frågeställningarna i denna studie har behandlats i tidigare studier. Merparten av dessa studier publicerades för ungefär tio år sedan.

²³ Skolverket (2017a).

²⁴ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

²⁵ Skolverket (2017a).

²⁶ Skolverket (2017a).

²⁷ 9 kap. 4 a § skolförordningen.

²⁸ 3 kap. 12 f § skollagen.

Skolor tar hänsyn till olika faktorer när de avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk

Ett antal studier har undersökt hur skolor avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Resultaten visar sammantaget att olika skolor går tillväga på olika sätt och tar hänsyn till olika faktorer när de avgör vilka elever som ska läsa ämnet.

Skolverket publicerade år 2008 en studie om undervisningen för elever med annat modersmål än svenska.²⁹ Studien bygger bland annat på en enkätundersökning bland skolledare på alla grundskolor i Sverige och på intervjuer med lärare och skolledning på 13 skolenheter. I enkäten fanns en fråga om hur skolan avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. 74 procent av de svarande angav att skolan bedömde den muntliga och skriftliga produktionen från elever med annat modersmål. Närmare 40 procent tog hänsyn till elevers och föräldrars önskemål. Omkring 15 procent uppgav att det fanns en skolpolicy om att alla elever med ett annat modersmål ska läsa svenska som andraspråk.

Liknande resultat framkom i en kartläggning av svenska som andraspråk som Myndigheten för skolutveckling (MSU) publicerade 2004.³⁰ Kartläggningen bygger bland annat på en enkät som skickades till ett urval av grund- och gymnasieskolor. I enkäten fick skolorna svara på hur de gick tillväga för att avgöra om en elev skulle läsa svenska som andraspråk. Majoriteten av skolorna angav att de gjorde någon form av språkfärdighetsbedömning. Några av skolorna använde formella test, men vanligast var att skolorna gjorde en mer övergripande bedömning av elevens muntliga och skriftliga färdigheter. En femtedel av grundskolorna angav att samtliga elever med annat modersmål än svenska läste svenska som andraspråk utan att skolan hade gjort någon bedömning av elevernas språkfärdigheter.

I en avhandling från 2017 har Anna Sahlée undersökt språket hos en grupp elever i årskurs 9 som är födda i Sverige och som läser svenska som andraspråk.³¹ Sahlée studerar elevernas språk i skriftliga och muntliga ämnesprov. Sahlée menar att det, utifrån det analyserade materialet, inte med självklarhet går att säga att eleverna har svenska som ett andraspråk utan att elevernas sätt att uttrycka sig snarare kan beskrivas som ett ”multietniskt ungdomsspråk eller förortssvenska”.³² Enligt Sahlée väcker resultaten frågan om eleverna istället hade kunnat läsa ämnet svenska.

Undervisningen i svenska som andraspråk organiseras på olika sätt i förhållande till ämnet svenska

Några studier behandlar också hur skolorna organiserar undervisningen svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska. Resultaten tyder på att olika skolor organiserar undervisningen på olika sätt. Studierna undersöker däremot inte skälen till att skolorna har valt olika upplägg. Resultaten säger därmed inte om skillnaderna i organisering motsvarar behoven hos de elever som finns på de olika skolorna.

29 Skolverket (2008).

30 Myndigheten för skolutveckling (2004).

31 Sahlée (2017).

32 Sahlée (2017).

I Skolverkets enkätundersökning från 2008 framkom att omkring 77 procent av grundskolorna som svarat på enkäten hade separata undervisningsgrupper för elever som läste svenska som andraspråk respektive svenska. Resterande andel av skolorna hade en gemensam undervisningsgrupp för de två elevgrupperna. Separata undervisningsgrupper var vanligare på skolor med låg andel elever med annat modersmål än svenska.

Skolinspektionen har också behandlat organiseringen av undervisningen i svenska som andraspråk i en granskning från 2010.³³ I granskningen undersöker Skolinspektionen hur 21 förskolor och 21 grundskolor i 12 kommuner arbetar med språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska. I likhet med Skolverkets undersökning visar granskningen att skolorna hade olika sätt att organisera undervisningen i svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska. En del skolor undervisade i båda ämnena parallellt i samma klassrum, medan andra skolor delade upp undervisningen.

Ingen större skillnad på undervisningen i svenska som andraspråk och svenska på vissa skolor

Både Skolverket och Skolinspektionen gör i ovan nämnda studier iakttagelser om undervisningen i svenska som andraspråk jämfört med den i svenska. På flera skolor där eleverna undervisades i samma klassrum var det ingen större skillnad på undervisningens form och innehåll, enligt myndigheternas bedömning. På skolorna som deltog i Skolverkets intervjuundersökning gällde detta främst i årskurs 1–5. I årskurs 6–9 verkade skillnaden på undervisningen vara större.

Myndigheterna har inte undersökt skälen till hur skolorna utformade sin undervisning. Studiernas resultat säger därför inget om huruvida undervisningen utgick från elevernas behov.

Få studier har behandlat undervisningen i svenska som andraspråk för nyanlända elever

Det finns begränsat med studier om utbildningen i svenska som andraspråk för nyanlända elever. Som nämndes ovan behandlas frågan i den statliga utredningen om elever som kommer till Sverige under grundskolans senare årskurser.³⁴ Utredningen presenterar dock ingen ny empiri om hur skolor arbetar med ämnet.

³³ Skolinspektionen (2010).

³⁴ SOU 2017:54.

2. Tillvägagångssätt

I det här kapitlet beskriver vi hur Skolverket har gått tillväga för att besvara studiens frågeställningar och vilka avgränsningar vi har gjort. Vi resonerar också om möjligheten att utifrån denna studie dra slutsatser om vilka arbetssätt som är vanligt förekommande på skolor när det gäller svenska som andraspråk.

En intervjustudie

För att besvara studiens frågeställningar har vi genomfört en intervjustudie. Under perioden oktober 2017 – januari 2018 har vi gjort intervjuer på 9 skolor i 9 olika kommuner. På varje skola har vi intervjuat rektor och 1–3 lärare som undervisar i svenska som andraspråk i årskurs 7–9. Sammanlagt har vi genomfört 26 intervjuer, varav 16 med lärare och 10 med rektorer. Antalet intervjuade lärare per skola har varierat beroende på hur många lärare det finns på skolan och delvis också beroende på hur många lärare som haft möjlighet att delta.

Intervjuerna har med ett undantag varit enskilda, och varje intervju har tagit 45–60 minuter. Alla intervjuer har utförts på skolorna utom en telefonintervju med en lärare i efterhand. Intervjuerna har utgått från en intervjuguide och vi har med intervjupersonernas godkännande spelat in alla intervjuer. Merparten av intervjuerna är transkriberade i sin helhet, medan ett fåtal intervjuer endast är transkriberade i de delar vi bedömt som särskilt relevanta i förhållande till studiens frågeställningar. Så långt möjligt är citaten som redovisas ordagrant återgivna, men i vissa fall har vi strukit enstaka ord för att göra citaten lättare att läsa.

Alla resultat som redovisas i den här studien utgår från intervjupersonernas egna berättelser. Studien visar hur de intervjuade upplever arbetet med svenska som andraspråk. Studien talar däremot inte om hur vanligt förekommande dessa upplevelser är eller i vilken utsträckning de delas av andra, till exempel elever och annan personal på skolan.

Urval och avgränsningar

Maximal variation i urvalet

Som framgår ovan har vi har fokuserat på hur skolor arbetar med svenska som andraspråk i grundskolans årskurs 7–9. Andelen elever som läser svenska som andraspråk är större i årskurs 7–9 jämfört med i de lägre årskurserna. Läsåret 2016/17 var det exempelvis 14 procent av eleverna i årskurs 9 som läste svenska som andraspråk medan motsvarande andel för eleverna i årskurs 1 var 8,5 procent.³⁵

Det bedrivs inte undervisning i svenska som andraspråk på alla skolor. Vi har därför gjort vårt urval bland skolor som har minst en elev som har skrivit nationella provet i svenska som andraspråk i årskurs 9 läsåret 2016/17.

I den här studien vill vi ge en bild av variationen bland skolor när det gäller arbetet med svenska som andraspråk. I urvalet av skolor har vi därför strävat efter maximal variation när det gäller faktorer som vi tror har betydelse för

³⁵ Skolverkets statistik.

skolornas arbete.³⁶ De utvalda skolorna har olika andel elever med utländsk bakgrund och olika andel nyinvandrade elever. Skolorna är olika stora, ligger i olika kommuntyper och i olika delar av landet. De har också olika lång erfarenhet av att undervisa elever med utländsk bakgrund.³⁷

Många elever som läser svenska som andraspråk undervisas av lärare som är obehöriga i ämnet. Enligt Skolverkets statistik var behörighetsgraden endast 41 procent bland lärare som undervisade i svenska som andraspråk i årskurs 7–9 läsåret 2016/17.³⁸ Vi har därför valt att intervjua både behöriga och obehöriga lärare.

Undervisningen i svenska som andraspråk kan både ske i förberedelseklass och i ordinarie undervisningsgrupp. Av de lärare vi har intervjuat undervisar några enbart i förberedelseklass, medan andra enbart undervisar i ordinarie undervisningsgrupp. Det finns också lärare som undervisar i både ordinarie undervisningsgrupp och i förberedelseklass.

Tabellen nedan beskriver de 9 skolor vi besökt. Tabellen visar hur skolorna skiljer sig åt när det gäller de faktorer som har styrt vårt urval och vilka vi har intervjuat på respektive skola.

Tabell 1. Information om skolorna som deltar i studien.

Skola	Andel (%) elever med utländsk bakgrund*	Andel (%) nyinvandrade elever**	Kommuntyp	Intervjupersoner
A	25	10	Landsbygdskommun	Rektor och två lärare
B	35	15	Landsbygdskommun	Rektor och en lärare
C	10	Mindre än 5 procent	Mindre stad/tätort	Rektor och en lärare
D	15	Mindre än 5 procent	Större stad	Rektor och en lärare
E	95	25	Storstad	Två rektorer och två lärare. En av rektorerna arbetar på en annan skola som har ett nära samarbete med skola E.
F	90	15	Storstad	Rektor och två lärare
G	90	20	Större stad	Rektor och tre lärare
H	35	Mindre än 10 procent	Pendlingskommun nära storstad	Rektor och en lärare
I	40	10	Större stad	Rektor och tre lärare

* Avrundat till närmsta femtal.

** Omfattar ej elever med okänd bakgrund.

36 Esaiasson m.fl. (2017).

37 När det gäller kommuntyp har vi utgått från SKL:s kommungruppsindelning, se Skl.se (2017). När det gäller övriga faktorer har vi utgått från Skolverkets statistik för läsåret 2016/17.

38 Uppgiften avser andelen lärare som undervisar i svenska som andraspråk i årskurs 7–9, omräknat till heltidstjänster, med behörighet i ämnet.

Variationen kan vara större än vad som framkommer i den här studien

Det kan finnas fler faktorer som påverkar hur skolorna jobbar med svenska som andraspråk än faktorerna vi tog hänsyn till vid urvalet. Det kan till exempel handla om skolornas storlek och lärares och rektorers egenskaper och erfarenheter. En del av de skolor vi har tillfrågat har dessutom tackat nej till att medverka. De flesta skolor som har tackat nej ligger i större städer och har en hög andel elever med utländsk bakgrund. Gemensamt för övriga skolor som har tackat nej är att de har en låg andel elever med utländsk bakgrund. Det kan vara så att dessa skolor skiljer sig på ett systematiskt sätt från de skolor vi har besökt. Detta innebär sammantaget att den verkliga variationen när det gäller hur skolor arbetar med svenska som andraspråk kan vara större än den variation som de utvalda skolorna uppvisar.

Studien ger aktuell kunskap om skolors arbete med svenska som andraspråk

Den här studien bidrar med aktuell kunskap om hur skolor arbetar med svenska som andraspråk. Även om resultaten inte kan generaliseras menar vi att studien kan ge en fingervisning om vilka arbetssätt som kan vara vanligt förekommande. Om skolorna som vi har besökt arbetar på liknande sätt trots att de har skilda förutsättningar är det teoretiskt sett sannolikt att arbetssätten även förekommer på skolor som ligger mittemellan dessa ytterlighetsfall.³⁹ Sannolikheten att andra skolor arbetar på liknande sätt är teoretiskt sett också större om arbetssätten har observerats i tidigare studier.⁴⁰

39 Esaiasson m.fl. (2017).

40 Bryman (2018).

3. Vad avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk?

I det här kapitlet redovisar vi intervjupersonernas resonemang om vad som avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk eller svenska. Vi redovisar också om intervjupersonerna upplever att det finns en gemensam bild på skolan av vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk, och om det är lätt eller svårt att avgöra vilka elever som ska läsa ämnet.

Resonemangen vi redovisar kommer både från rektorer och lärare. Enligt bestämmelserna⁴¹ är det rektor som ska besluta om vilket ämne eleverna ska läsa, men på samtliga skolor vi har besökt är lärarna involverade i beslutet. På vissa skolor gör lärarna i svenska som andraspråk en bedömning som sedan ligger till grund för det beslut som rektor fattar. På andra skolor uppger lärare att de själva bestämmer vilket ämne eleverna ska läsa utan att rektor involveras eller informeras.

Intervjupersonerna tar hänsyn till olika faktorer

I grundskolan ska svenska som andraspråk anordnas, om det behövs, för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål, elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet samt för invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en vårdnadshavare.⁴² Det finns inga bestämmelser som preciserar vad som utgör ett behov av att läsa svenska som andraspråk, vilket lämnar ett tolkningsutrymme till skolorna.

Våra resultat pekar på att elevers behov av att läsa svenska som andraspråk bedöms på olika sätt beroende på vilken skola, och till viss del vilken person, som gör bedömningen. De flesta skolor vi har besökt har få eller inga riktlinjer för hur elevernas behov ska bedömas och vilka faktorer som ska vägas in i denna bedömning. Vilka faktorer våra intervjupersoner tar hänsyn till när de bedömer elevernas behov varierar, både inom och mellan skolor. Hur stor vikt intervjupersonerna lägger vid olika faktorer varierar också.

”När eleverna kommer hit så tittar vi på vad de har läst tidigare”

Vilket ämne eleven har läst tidigare, det vill säga på mellanstadiet eller på en annan skola, har enligt flera intervjupersoner betydelse för vilket ämne eleven ska fortsätta att läsa. Några menar att eleverna inledningsvis får fortsätta att läsa samma ämne som tidigare utan att någon ny bedömning görs. Lärarna som citeras nedan beskriver sådana situationer, men menar också att de kan ompröva beslutet vid behov:

Vi har liksom fått en grupp elever och då har de haft svenska som andraspråk tidigare, och då har de hängt med i den gruppen. Och sen så ibland har det kanske varit att den här eleven ska inte läsa sva⁴³ och då byter vi grupp för att vi lärare gör den

41 5 kap. 14 § skolförordningen.

42 5 kap. 14 § skolförordningen.

43 Förkortning för svenska som andraspråk.

bedömningen, eller tvärt om att vi bara varför läser inte den här sva? Hon har ju bara bott i Sverige i tre år och pratar inte svenska hemma, så då byter vi grupp [...]

LÄRARE 6

Eftersom jag får dem från sjuan oftast så är de, de är ofta redan bedömda då i vad de har. Men sen ändrar vi då också. Jag har haft elever som kommit i sjuan och haft betyg i svenska men där vi har ändrat till sva, och tvärtom.

LÄRARE 10

Andra intervjupersoner menar att vad eleven har läst tidigare vägs in i beslutet om vilket ämne eleven ska läsa, men att man redan när eleven är ny försöker ta hänsyn till andra faktorer. En av skolorna har ett inskrivningssamtal med elever och vårdnadshavare i början av läsåret. Nedan resonerar rektorn på skolan om att de både beaktar vad eleverna har läst tidigare, och vad som kommer fram på inskrivningssamtalet:

Intervjuare: När eleverna börjar sjuan, hur, när de är helt nya, vad är det man går på då?

Rektor: Då är det dels vad man har läst tidigare men också det som kommer fram i våra inskrivningssamtal. Vi har individuella inskrivningssamtal det första som händer för alla nya elever, ja nästan egentligen för alla våra elever, även åttan och nian så börjar vi med att vi tar emot dem och ser hur såg förra året ut, så att det är det första vi gör, första veckan på varje läsår så att det blir ju ett möte med elev och vårdnadshavare.

REKTOR 7

En lärare på samma skola upplever dock att elever rutinmässigt fortsätter att läsa svenska som andraspråk när de börjar högstadiet:

Intervjuare: Hur ser det ut idag när eleven kommer till sjuan, hur avgör ni vilket av ämnena eleven ska läsa?

Lärare: Ja, vi avgör inte eller jag avgör inte, jag kan ju bara prata för mig själv, jag gör ju ingenting utan jag tror att alla bara kommer in på svenska som andraspråk om det nu inte är så att det är en elev som har föräldrar med svenska som modersmål, då har de ju svenska, men ibland så har det varit att elever har skrivits in som sva-elever och sen upptäcker man oj då, den här eleven ska ju faktiskt ha svenska, så att det.

Intervjuare: När de då blir inskrivna vad utgår man från, är det vad de har läst i sexan?

Lärare: Ja jag skulle tro det.

LÄRARE 8

”Självklart att nyanlända ska läsa sva”

Om eleven är nyanländ är det enligt våra intervjupersoner självklart att eleven ska läsa svenska som andraspråk. En av skolorna har många nyanlända elever, men relativt få elever med utländsk bakgrund som bott i Sverige en längre tid. Frågan om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk har därför inte varit särskilt stor enligt rektorn, som resonerar på följande vis:

Rektor: Det är inte så stor, inte sån stor fråga egentligen för många av de elever som finns här, de har ju funnits, den största gruppen har kommit som förberedelseklasser, vi fick en stor tillströmning så i fjol hade vi en förberedelseklass på tjugonio elever och året innan har vi haft lika många. Så det är ganska många nyanlända elever.

Intervjuare: Och då är det?

Rektor: Då är det självklart att de ska läsa sva.

REKTOR 2

Riktlinjer på skolan

Några skolor har riktlinjer som anger vilka elever som ska läsa svenska respektive svenska som andraspråk. En av skolorna har som generell riktlinje att elever födda i Sverige ska läsa svenska och elever födda i ett annat land ska läsa svenska som andraspråk. Enligt rektorn finns det dock utrymme att göra avsteg från denna riktlinje om elever som är födda i ett annat land befinner sig på en sådan språklig nivå att de kan läsa ämnet svenska:

Vi räknar alla som inte är födda i Sverige läser sva i grunden. Är man född i Sverige då läser man svenska. Vi var tvungna att dra gränsen någonstans så [...] Sedan har vi lärare som kommer ibland om säger att den här eleven ska ha svenska fast den kanske har kommit de senaste fyra, fem åren. Vissa elever är helt fantastiska på att ta till sig språket snabbt, då finns det ingen anledning att bedöma dem på ett annat sätt.

REKTOR 8

En annan skola genomför performansanalys⁴⁴ när eleverna går i årskurs 2 och utgår från denna analys när de bestämmer vilket ämne eleverna ska läsa. Om en elev kommer till skolan efter årskurs 2 utgår skolan i regel från vad eleven har läst tidigare. Rektorn på skolan berättar att de för närvarande för diskussioner om med vilka intervaller elevernas behov bör omprövas, och att skolan överväger att införa performansanalys också i en senare årskurs.

Önskemål från elever och vårdnadshavare

Önskemål från elever och vårdnadshavare väger olika tungt på de olika skolorna vid beslutet om vilket ämne eleverna ska läsa. Flera intervjupersoner menar att de tar hänsyn till sådana önskemål, men att det är skolan som fattar det slutgiltiga beslutet. Följande citat visar hur en av dessa intervjupersoner förhåller sig till önskemål från elever och vårdnadshavare:

Självklart kan vi lyssna på dem och så, men i grunden så går vi ju på vad vi anser själva. Och det är egentligen inga större diskussioner om det, eller någon som ifrågasätter eller någonting sånt.

REKTOR 1

⁴⁴ Performansanalys är en form av analys av andraspråkslevers språkbehärskning. Se Andrasprak.su.se (2017).

Några intervjupersoner menar att vårdnadshavarna inte alls kan påverka vilket ämne eleven ska läsa. Så här säger två lärare:

Ja, alltså vi förklarar ju varför de har svenska som andraspråk och det är faktiskt rektorsbeslut, att det är inget de kan välja eller välja bort så att säga.

LÄRARE 10

Intervjuare: Tar ni hänsyn till det då, om det är så att en elev säger att jag vill inte läsa sva, jag vill läsa svenska, eller hur förhåller man sig till det?

Lärare: Nej det är nog mer att vi förklarar, det här spelar ingen roll för dig, så är det. Du behöver den här stöttningen, då blir det sva.

LÄRARE 7

Det finns också intervjupersoner som lägger stor vikt vid den här typen av önskemål. En av rektorerna menar till exempel att önskemål från vårdnadshavare och elever kan avgöra vilket ämne eleven ska läsa:

När vi får in elever som har en som liksom har en, en, icke-svensk bakgrund så att säga och, så tar vi en kommunikation med elever och föräldrar att är det så här, ska eleven verkligen ha sva? Man hör ju hur bra eleven pratar och man ser ju också på betyget, ska de verkligen ha sva, vill du, är det det du vill ha? Och ibland säger de ja, det är det vi vill ha, och då fortsätter de med det, för vad jag, jag inte hittat någonstans att, att det står att skolan, att jag som rektor, har rätt att säga emot då. Om föräldrarna säger att vårt barn ska ha sva, att jag vet inte, jag har inte hittat det, att jag kan säga nej det ska de inte alls ha, de ska ha svenska. Utan då blir det ju det som föräldrar och barn säger.

REKTOR 4

En rektor resonerar kring att elevens önskemål borde väga olika tungt beroende på hur skolan organiserar undervisningen i förhållande till ämnet svenska. Om eleverna läser i separata undervisningsgrupper anser rektorn att elevernas önskemål bör väga tyngre än om eleverna läser i samma undervisningsgrupp:

Jag tycker att det också beror på hur man organiserar undervisningen, också hur det ser ut på skolan som helhet. Hur många är det som läser svenska som andraspråk? Har man organiserat för det på ett annat sätt? Plockar man ut eleven ur den ordinarie undervisningen och har dem vid sidan om, då kan det ju liksom kännas som att man blir liksom exkluderad istället och då tycker jag att då finns det, då väger det betydligt tyngre hur eleven uppfattar situationen. Här är det ju inte så, här är ju ändå klassen tillsammans så jag tänker att då faller det perspektivet i alla fall. Men absolut, vi behöver ju bemöta om eleven känner sig att men vaddå är inte jag svensk nog, självklart ska vi ju ändå prata med dem. Men jag tänker att det generellt sällan är elevens ord som väger tyngst i diskussionen inför beslutet, dock så behöver vi se till att eleven förstår varför man ska läsa svenska som andraspråk.

REKTOR 7

”När det är betygssättning, då sätter vi oss verkligen ner och tänker efter”

På en av skolorna, där eleverna läser svenska och svenska som andraspråk i samma klassrum, förekommer det att beslutet om vilket ämne eleverna ska läsa i realiteten fattas i samband med betygssättningen. Rektorn menar att denna situation kan uppstå om det finns elever som ligger på gränsen mellan svenska som andraspråk och svenska, något som framgår av citatet nedan.

[Eleven] kanske övergår mer och mer att bli, att man faller in i övriga klassen så att de som läser svenska, och då tror jag att det oftast blir så att det verkligen är när det är betygssättning, då sätter vi oss verkligen ner och tänker efter. Var i läget är vi, hur har den här eleven fått undervisning. Vad når de för kunskapskrav och vad ska vi tänka annorlunda utifrån och sätta ett betyg i svenska istället.

REKTOR 1

Elevernas språkkunskaper

Alla intervjupersoner uppger att de väger in elevernas språkkunskaper i bedömningen om vilket ämne de ska läsa. Några lärare ger specifika exempel på hur de går tillväga och beskriver att de exempelvis observerar lektioner och tittar på prov eller uppsatser för att bedöma elevens språkliga nivå:

Det kan man göra på olika sätt, man kan vara med på lektioner, lektionsbesök, man kan ta delar av prov som man gjort eller uppsatser som man skrivit. Och det håller jag på med nu och håller på med den skriftliga delen, de andra delarna tycker jag att han kan ha svenska för det funkar jättebra för honom, men skrivdelen är lite så där, jag vet inte. Så det är en bedömning från oss som vi som avgör om de får läsa sva eller inte.

LÄRARE 14

Andra lärare har svårare att återge hur bedömningen går till i detalj, men menar att de efter hand bildar sig en generell uppfattning om elevernas språkliga nivå:

När de kommer så får man ju en bild av dem, när man bara pratar med dem och när de, man ser om de läser, om de kan alfabetet. Så på något vis får man en rätt bra bild ändå och sen efterhand som man jobbar så utkristalliseras det liksom på något sätt.

LÄRARE 13

Elevernas språkkunskaper i relation till kunskapskraven i ämnet svenska

Några av de lärare vi har intervjuat menar att elevernas språkkunskaper i relation till kunskapskraven i ämnet svenska spelar roll för vilket ämne eleverna ska läsa. En lärare berättar att de elever som har kunskaper som motsvarar ett godkänt betyg i svenska får läsa svenska istället för svenska som andraspråk:

Lärare: Jag har sett att de följer med i den undervisningen vi har och de har gjort alla uppgifter hittills, och det var därför jag också bedömde att jag behöver inte sätta sva-betyg, de ligger på E-nivå båda två på det vi gör hittills, de saker vi har gjort. Och till och med när vi gjort sådana här saker som rättstavning, sådana saker där man kan se, så har de klarat faktiskt även det, så det är ganska hög nivå på dem.

Intervjuare: Är det det som du tänker avgör om man ska läsa sva, om man når upp till godkänd nivå i svenska tänker du då att man kan läsa svenska?

Lärare: Jag tänker så, men jag vet inte om det är rätt. Jag tänker att det är väl det som avgör.

LÄRARE 12

Andra lärare menar att elever som läser svenska som andraspråk ska kunna utveckla kunskaper som motsvarar betyget A i detta ämne. Följande citat kommer från en av dessa lärare. Läraren lyfter fram att elever kan ha behov av att läsa svenska som andraspråk även om de har kunskaper som motsvarar det som krävs för att få ett godkänt betyg i ämnet svenska:

Jag tycker att svenska som andraspråk är ju, det är ju ett ämne du ska ju kunna utveckla det ända upp till en A-nivå. Det är inte bara så att du ska kunna nå det här E:et och sen ska du gå över och läsa svenska, utan det är ju ett andraspråk.

LÄRARE 8

Vilken undervisning som bäst gynnar elevernas språkutveckling

Flera intervjupersoner uppger att de tar hänsyn till vilken undervisning de tror bäst gynnar elevernas språkutveckling. Nedan resonerar en lärare och rektor på samma skola om fall då frågan har väckts om en elev kan gå över och läsa svenska. Båda två betonar vikten av att elevernas språkutveckling gynnas av det ämne de läser. På den aktuella skolan läser eleverna svenska och svenska som andraspråk i separata undervisningsgrupper.

Jag tänker också att det ska ju gynna elevens språkutveckling på något sätt så att det har varit några elever som säger att ja, men jag måste få läsa svenska, jag vill till svenska. Men då har vi ju sett att du är inte där riktigt än, och då har det mer varit samtal med eleven för att förklara skillnaden.

REKTOR 2

Och sen så tittar jag på, pratar med läraren så klart, formativ bedömning, hur hon tycker att det funkar, samtidigt som jag tittar på texter som den här eleven har skrivit om jag tycker att, okej, gynnas den utav min undervisning eller funkar det i svenskan?

LÄRARE 14

Vad som gynnar eleverna vid betygssättningen

Några av intervjupersonerna resonerar om att eleverna kan gynnas vid betygssättningen om de får betyg i svenska som andraspråk istället för i svenska. En av rektorerna menar att skolan behöver bli bättre på att förklara för föräldrarna att eleverna kan gynnas vid betygssättningen om eleven läser svenska som andraspråk. Så här säger rektorn:

Ja egentligen så ska ju föräldrarna få information om att vi bedömer att ditt barn behöver läsa svenska som andraspråk därför att, och så har man då, man förklarar för dem varför vi bedömer det. Att de behöver liksom en annan, de har för mycket kanske luckor, de har inte svenska tillräckligt. De behöver det här för att de ska kunna bedömas på ett annat sätt så att de ändå får bra betyg som de vill ha då. För om man inte läser svenska som andraspråk, om man läser vanlig svenska, då missar du ju, då har du inte möjlighet att få de här höga betygen. Så att det blir tydligt för föräldrarna att faktiskt, det gör skillnad för ditt barn om du väljer det här eller inte väljer det här.

REKTOR 9

En annan rektor upplever att lärarna hellre vill att eleverna ska läsa svenska som andraspråk än svenska eftersom det gynnar eleverna vid betygssättningen.

Rektorns resonemang framgår nedan:

Rektor: På det stora hela så skulle jag vilja säga att svensklärarna ömmar, generellt ömmar de ganska mycket om eleverna, så att de är, de lutar nog åt att de ska läsa svenska som andraspråk hellre än svenska för att de inte ska missgynnas då som de tycker då, så är det.

Intervjuare: Tror du att de menar missgynnas, att det handlar om betygssättningen?

Rektor: Ja, att de skulle få lägre betyg i årskurs nio om de inte läser svenska som andraspråk och då skulle de få svårare att ta in på gymnasiet, hela den där svängen, och vi kan inte vara så hårda, så att det är något som liksom en sådan här snällhets-inställning eller jag vet inte, ja.

REKTOR 4

Finns det en gemensam bild på skolan?

På alla skolor vi har besökt finns det intervjupersoner som upplever att det kan råda delade meningar på skolan om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. En del intervjupersoner menar att det i grunden finns ett gemensamt synsätt, men att åsikterna går isär i vissa fall. Andra intervjupersoner menar att det saknas ett gemensamt synsätt. Det förekommer att intervjupersoner som jobbar på samma skola har olika uppfattningar om huruvida det finns en gemensam bild på skolan.

”Ja, men det är ju de här gränsfallen som är svåra”

Några intervjupersoner menar att det generellt sett finns en gemensam bild på skolan, men att uppfattningarna kan gå isär när det gäller elever som ligger på gränsen mellan svenska och svenska som andraspråk. Så här säger några av dessa intervjupersoner:

I grunden, grundligt, ja. Sen har vi det här när vi hamnar i sådana här, när de har varit länge.

REKTOR 1

Ja, men det är ju de här gränsfallen som är svåra, de som har kommit ganska långt i svenska, sin svenskautveckling, som kanske borde ligga, en del tycker att han borde läsa sva medan andra tycker att det är svenska som gäller så att det finns ju liksom, men de hära klockrena alltså som, de är det inga problem kring, men det är de här gränsfallen som är, som jag tror vi tvekar på.

LÄRARE 14

”Nej. Det är inget vi pratar om heller”

Andra intervjupersoner upplever att det saknas en gemensam bild på skolan av vilka som ska läsa svenska som andraspråk. Flera av dem upplever att frågan om vad som avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk inte diskuteras särskilt mycket på skolan. Nedanstående citat kommer från två av dessa intervjupersoner.

Intervjuare: Upplever du att det finns en gemensam bild på er skola av när en elev ska läsa svenska eller svenska som andraspråk?

Lärare: Nej. Det är inget vi pratar om heller så att det, alltså det jag säger är bara utifrån mig själv vi har ju ingen gemensam policy och ingen gemensam diskussion kring det.

Intervjuare: Vad tänker du om det?

Lärare: Eftersom det är, jag tänker att det borde, vi borde lyfta det mycket mer än vad vi gör för om man tänker då som i sexan att det bara blir per automatik och så borde det ju inte vara, vi borde ju prata om vad är det som gör att man bara sätter sva utan att ens fundera så att vi borde ha någon rutin och diskussion kring det.

LÄRARE 10

Nej, vi är väldigt, det här tog ju oss lite med, jag tror att det var så här att [skolan] var inte riktigt förberedd på sådana saker eftersom vi inte har haft erfarenheten. Jag menar vi stängde ner [förberedelseklassen] år fem jag jobbade här, vi har inte haft, på tio år har vi nästan inte haft [förberedelseklasser] och sådana elever, och helt plötsligt så fick vi arton stycken. Och det var, frågan, det var ungefär som att det kom som, ingen hade lösningen så vi har diskuterat det mycket, vi är inte ense men vi jobbar liksom väldigt mycket för att de här barnen ska få det bra. Men vi har inte en enhetlig syn, nej.

LÄRARE 12

Olika uppfattningar inom en och samma skola

Det förekommer att intervjupersoner på samma skola har olika uppfattning om huruvida det finns en samsyn eller inte. Detta kan illustreras av citaten nedan som kommer från intervjupersoner som arbetar på samma skola. Rektorn och en av de intervjuade lärarna upplever att det finns en gemensam bild på skolan om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk:

Mm, det upplever jag. I grunden. Det vill säga för det här, födda här, svenska, inte födda här, svenska som andraspråk. Sedan kan det finnas nyanser tror jag, eller det är ju klart att det gör det. Det är ju bedömningsbart det här precis som allting annat. Det kan finnas nyanser i när man tycker att en elev ska röra sig åt det ena eller andra hållet. Det tror jag, om man frågar två olika lärare om en och samma elev så skulle man kunna få två olika svar. Det är svårt att bedöma exakt.

REKTOR 8

Ja, i dagsläget ja. För nu när vi har fått de här kriterierna och så använder man det som underlag i bedömningen. Och annars tycker jag, jag upplever ändå att vi har en kultur där man frågar annars. Hur gör vi här om vi är osäkra.

LÄRARE 5

De två andra lärarna som vi har intervjuat menar tvärtom att det på skolan saknas en gemensam bild av vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk:

Det är nog ingenting som vi diskuterar med andra lärare egentligen, det håller vi nog i vårt ämnespar förutom när man diskuterar sen betygssättningen med den och då är det ju liksom främst de som alla vet är nyanlända att det är självklart att de har sva. Så.

LÄRARE 7

Nej det tycker jag nog inte. Jag tycker nog inte det är en diskussion som vi för särskilt ofta heller, mer än jag och min ämneskollega. Så. Och vi har väl samma syn. Vi är så. Men överlag så tror jag inte det är så nej.

LÄRARE 6

Är det lätt eller svårt att avgöra vilket ämne eleverna ska läsa?

Samtliga intervjupersoner upplever att det brukar vara lätt att avgöra vilket ämne nyanlända elever ska läsa. Intervjupersonerna menar att dessa elever i princip alltid ska läsa svenska som andraspråk.

När det gäller elever som varit i Sverige en längre tid, eller som är födda här, upplever intervjupersonerna att bedömningen är svårare. Hur ofta lärare och rektorer behöver göra sådana bedömningar varierar beroende på skolans elevsammansättning. Citatet nedan kommer från en lärare som behöver göra sådana bedömningar relativt ofta, eftersom majoriteten av eleverna på skolan som har utländsk bakgrund har bott i Sverige en längre tid.

Men sen är det ju jättesvårt att veta, på något sätt det som vi brottas med, det är ju de elever som är födda i Sverige, som har gått på svensk förskola och så vidare och som läser svenska som andraspråk. Och många gånger kommer ju de från hem kanske där föräldrarna har en väldigt, väldigt låg grad av utbildning. Jag har föräldrar som knappt kan skriva sitt namn på ett utvecklingssamtal som jag hade i förrgår. Och sen om barnet är fött här, man måste ju titta på hur långt har eleven kommit i sin språkutveckling, det är ju det som är det avgörande om de ska ha svenska eller svenska som andraspråk tänker jag.

LÄRARE 8

Lärarens upplevelser kan jämföras med upplevelserna hos en lärare som arbetar på en skola med en annan elevsammansättning. Denna lärare tycker också att svårigheter i bedömningen uppstår när eleven har bott i Sverige en längre tid, men läraren behöver inte göra sådana bedömningar särskilt ofta:

Intervjuare: Har det många gånger varit svårt att avgöra, har du varit med om många fall?

Lärare: Ja inte många fall, men det finns ju de som varit här, ja men sen de kanske var fyra-fem år som behärskar svenska språket väldigt väl men har ett annat modersmål. Och det handlar om om det gynnar eleven eller inte. Och det är ju frågan och det är en bedömning så klart. Och all bedömning är svår. Så att det är inte alltid klockrent att bestämma vad de ska läsa för något, men vi har inte haft så många fall.

LÄRARE 14

En av lärarna som vi har intervjuat upplever att det är särskilt svårt att avgöra vilket ämne elever med funktionsnedsättning eller språkstörning ska läsa. Detta framgår i citatet nedan.

Det är både och. Vissa är jättelätta att se och vissa är jättesvåra för det är så mycket som spelar in, det är om de då har andra funktionsnedsättningar som dyslexi eller språkstörningar, det är svårt att veta vilket som är vilket och det tycker jag är svårast egentligen när de har varit i Sverige alltså inte när de har varit födda här men varit i Sverige ganska länge men så att man fortfarande inte kan sätta fingret på vad som är problematiken om det är svenska som andraspråk eller om det är deras då språkstörning eller vad det är som gör att det inte blir bra.

LÄRARE 10

Vi tolkar läraren som att svårigheten i den här typen av fall består i att avgöra huruvida eleven har behov av svenska som andraspråk eller om eleven snarare behöver extra anpassningar eller särskilt stöd för att tillgodogöra sig undervisningen i svenska.

Delade meningar om behovet av mer stöd och riktlinjer

Det råder delade meningar bland intervjupersonerna om huruvida det behövs mer stöd eller riktlinjer om vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Flera tycker att det behövs mer stöd och riktlinjer, och menar att eleverna i dagsläget inte bedöms på ett likvärdiga grunder. Två av dessa intervjupersoner resonerar på följande vis.

Rektor 5: Men jag tänker rent generellt den här frågan om man ska läsa svenska eller sva, det är en fråga som är jättestor i skolan och den är jättesvår och det är en fråga som alltid kommer upp, då ska vi avgöra man ska läsa sva eller svenska. Och nu har vi performansanalys här, men jag tänker på andra skolor man jobbat på också, detta är en jättestor fråga.

Intervjuare: Känner ni som rektorer och biträdande rektor, känner ni att det finns tillräckligt med stöd?

Rektor 5: Nej, det känner inte jag.

Rektor 6: Nej, det finns inte det utan man famlar. Om man pratar med andra rektorer också så finns ju inte de som är så, alltså så, kan man, säga noggrann eller insatt eller så liksom grävande, för de orkar de inte eller har de inte tid [ohörbart].

Rektor 5: Och det finns ingen likvärdighet i den här frågan

Rektor 6: Det finns inte en likvärdighet, nej det gör det inte.

REKTOR 5 OCH REKTOR 6

Andra intervjupersoner är tveksamma till mer stöd och riktlinjer. Generella riktlinjer skulle enligt intervjupersonerna kunna begränsa möjligheten att utgå från behoven hos varje elev. Citaten nedan kan tjäna som exempel på hur dessa intervjupersoner resonerar. En av intervjupersonerna ger uttryck för att omständigheter på skolan, till exempel vilka lärare som undervisar, kan ha betydelse för vilket ämne som bäst kan möta elevernas behov:

Intervjuare: Upplever du att det finns behov av mer stöd eller riktlinjer för att kunna, som stöd för att kunna bedöma vilka elever som ska...?

Rektor: Ja, det vore väl inte fel. Nej, det tror jag nog skulle kännas bra. Och samtidigt så är det ju, det är så beroende på alltså eleven och sammanhanget eller klassen man går i eller den lärare som undervisar, hur man kan göra i klassrummet för att bygga, så att jag har svårt att säga det ena eller det andra.

REKTOR 2

Man skulle kunna sätta upp sådana tydliga riktlinjer men då tror jag man direkt tappar det här att vi faktiskt ska titta på det individuella behovet som är riktlinjerna, så ur den aspekten skulle jag inte vilja göra så.

REKTOR 7

4. Relationen mellan svenska som andraspråk och svenska

I detta kapitel beskriver vi hur skolorna organiserar undervisningen i svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska. Vi redogör också för intervjupersonernas resonemang om hur mycket undervisningen i svenska som andraspråk och svenska skiljer sig från varandra på deras skola.

Organisation av svenska som andraspråk i förhållande till svenska

Det finns inga bestämmelser om hur undervisningen i svenska som andraspråk ska organiseras i förhållande till ämnet svenska. Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC)⁴⁵ betonar dock att olika elever kan gynnas av olika organisationsformer. I vissa fall gynnas elevernas språkutveckling av att undervisningen sker i samma klassrum som undervisningen i svenska. I andra fall är det bättre att undervisningen sker separat. NC menar därför att skolorna behöver organisera utbildningen i svenska som andraspråk utifrån elevernas aktuella behov.⁴⁶

På en del av de skolor vi har besökt undervisas elever i svenska som andraspråk i samma klassrum som de elever som läser svenska. På andra skolor undervisas eleverna var för sig. Det finns också skolor där bägge uppläggen förekommer parallellt. På de flesta skolor vi har besökt finns det intervjupersoner som menar att elevers språkutveckling generellt sett gynnas bäst av organisationsformen som deras skola har valt.

”Ganska självklart att de ska undervisas tillsammans med andra elever”

På ungefär hälften av skolorna vi har besökt undervisas elever som läser svenska som andraspråk tillsammans med eleverna som läser svenska. Flera av de intervjuade menar att eleverna lär sig bättre svenska om de undervisas tillsammans med elever som har kommit längre i sin språkutveckling, eller har svenska som modersmål. Rektorn i citatet nedan ger uttryck för en sådan uppfattning:

Och vi har tagit det ganska självklart att de ska undervisas tillsammans med andra elever, inte vara en särskild grupp som har svenska som andraspråk. Jag tänker som så att svenska borde man lära sig bäst på en lektion i svenska tillsammans med andra. Så tänker jag.

REKTOR 1

En lärare på samma skola lyfter också fram att små kommuner inte har samma förutsättningar att ha olika undervisningsgrupper. Läraren resonerar på följande vis:

45 Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) vid Stockholms universitet har i uppdrag av regeringen att samla, sammanställa och förmedla kunskaper och erfarenheter om ämnet.

46 Andrasprak.su.se (2014).

Förutsättningarna är ju utifrån om man tänker en storstad, att de har olika grupper, men här ute i glesbygden får vi ju lösa det utifrån de resurser vi har, hur det ser ut.

LÄRARE 16

En del intervjupersoner menar dessutom att det i grunden är fel att skilja eleverna åt. Nedanstående citat visar hur två av dessa intervjupersoner resonerar.

[...] jag skulle inte vilja lyfta ut sva-barnen ur klassen från svenskundervisningen, det skulle jag absolut inte vilja göra. För de behöver vara i svenskundervisningen. De behöver vara där för att dras framåt av sina kamrater. Gör man, om man lyfter ut dem och gör en egen klass av dem, så gjorde man väl förr i tiden, det tror jag, det är helt emot allting. Det blir ju som man gör, man gör ju en klass med dem som inte har, som inte är så duktiga. Och då finns det ingen som drar framåt, det finns ingenting att sträva mot. Utan då kan vi sitta i den här klassen och inte vara så duktig någon av oss, och det är dessutom stigmatiserande och allt det där. Så att ge dem ett sva-stöd definitivt, men de ska vara kvar i klassen.

REKTOR 4

Intervjuare: Har ni funderat på att dela upp själva undervisningsgruppen, de som läser eller blir bedömda i ämnet svenska och de som blir bedömda i svenska som andraspråk?

Rektor: Absolut inte. Vi vill inte skapa några A- och B-lag.

REKTOR 8

Två av lärarna som jobbar på samma skola som rektorn i det senare citatet är inte lika övertygade om att det valda upplägget är det bästa. Lärarna lyfter fram att det kan vara svårt att undervisa en så pass heterogen elevgrupp i samma klassrum. En av lärarna resonerar så här:

Jag tycker att det är jättesvårt för att grupperna som man har är ju så väldigt heterogena, det är ju allt från de som bött i Sverige i hela sitt liv och pratar svenska hemma till de som kommer som inte kan liksom läsa eller skriva vårt alfabet och som jag inte kan kommunicera med för att jag inte kan annat än svenska och engelska. Så att det är ibland väldigt mycket frustration i sig själv att hur sjutton ska jag klara av det här, hur ska jag göra med de här eleverna, så.

LÄRARE 7

Några intervjupersoner uppger att antalet elever som läser respektive ämne på skolan har haft betydelse för valet att undervisa alla elever i samma klassrum. Dessa intervjupersoner arbetar på skolor där nästan alla elever läser samma ämne. Läraren i citatet nedan arbetar på en skola där nästan alla elever läser svenska som andraspråk. Här förklarar läraren varför eleverna undervisas tillsammans:

För att andelen elever som följer kursplanen i svenska, de är så få. Jag har väl kanske under alla mina sex år haft totalt sju, åtta stycken tror jag i, nu har jag en i årskurs åtta och eventuellt kan det bli någon mer, jag vet inte.

LÄRARE 8

”Jag tror det är bra att det är separerat”

På två av skolorna undervisas eleverna som läser svenska som andraspråk huvudsakligen i en egen grupp. På en av dessa skolor undervisas ett fåtal elever i svenska som andraspråk tillsammans med de elever som läser svenska. Det handlar om elever som har nått mycket långt i sin språkliga utveckling.

Flera av intervjupersonerna menar att eleverna gynnas av att läsa svenska som andraspråk i en egen grupp. En lärare anser att eleverna som läser svenska som andraspråk behöver en viss typ av undervisning, och att denna undervisning skiljer sig från den i svenska. Läraren upplever att skillnaden är så pass stor att det skulle vara svårt att undervisa i båda ämnena samtidigt:

Jag kan tro, alltså det är ju, kunskapskraven är ju jättelika, det är några få saker som skiljer bara, så att så skulle det ju funka. Men många av mina sva-elever behöver en annan form av undervisning som jag bedriver på min svenska som andraspråk, den undervisningen jag har där. Många som har svenska som modersmål skulle också gynnas av den här formen av undervisning som jag har, absolut, men jag känner att det blir en skillnad på hur snabbt man går fram, vad man gör, tydlighet, i svenska som andraspråk och svenska. Jag har ju själv haft svenska i jättemånga år och jag märker en skillnad i hur jag lägger upp min undervisning nu jämfört med hur jag gjorde när jag bara hade svenska som modersmåls elever. Så jag tror det är bra att det är separerat.

LÄRARE 14

En annan lärare lyfter fram ytterligare fördelar, till exempel att undervisningsgruppen i svenska som andraspråk på skolan är mindre än den i svenska. Enligt läraren innebär det både bättre möjligheter att anpassa undervisningen till elevernas behov och ett mer tillåtande klimat som underlättar för eleverna att ta plats under lektionerna:

Jag har ju mycket färre elever så jag har möjlighet att vara med och stötta upp. Så jag vet ju liksom om någon sitter där så måste jag ju dit och kolla hur går det, är du på gång eller liksom händer det någonting här och liksom så där. Det har man ju inte alls möjlighet att göra i en helklass. Och sen har jag mycket mer exempel och tror jag, det kan ju inte jag svara på men jag försöker ha mycket så där exempel hur man gör. Och att vi försöker ha ett öppet klimat och att de kan våga prata där. Så de hade nog blivit ganska tysta i en stor klass tror jag. Så är det nog också. Eller ja, det vet jag.

LÄRARE 3

Olika motiv till blandat upplägg

Slutligen finns det två skolor som har ett blandat upplägg. På dessa skolor undervisas några elever i svenska som andraspråk i en egen grupp, medan andra undervisas tillsammans med de elever som läser svenska.

Skolorna har valt detta upplägg av olika anledningar. Den ena skolan verkar ha gjort ett aktivt och medvetet val. Skolan har delat upp ämnet svenska som andraspråk i fyra nivåer, från nybörjar- till avancerad nivå. På nybörjarnivå undervisas eleverna i en egen grupp och på avancerad nivå undervisas eleverna tillsammans med eleverna som läser svenska. På nivåerna däremellan undervisas eleverna omväxlande i båda grupperna. Alla grundskolor i kommunen jobbar enligt denna modell och initiativet kom från läraren som vi har intervjuat.

Läraren tog initiativet av flera anledningar, bland annat för att öka likvärdigheten mellan skolorna i kommunen och för att skapa tydlighet när det gäller målet för svenska som andraspråk. Enligt läraren ska eleverna läsa ämne efter behov, men målet bör vara att eleverna så fort som möjligt går över till ämnet svenska. Lärarens resonemang framgår av följande citat:

När jag kom hit så tyckte då rektorn på [en annan skola i kommunen] att är man en gång sva-elev så är man sva-elev, det är man tills man slutar skolan. Och så tycker inte jag att man kan resonera, utan jag tycker att man måste resonera så att målet är att de inte ska vara sva-elever längre såklart. Och så tidigt som möjligt ska de gå över och läsa vanlig svenska, och helst när de kommer upp till gymnasiet ska de vara klara men det beror sig på när de kommit. Och därför har vi då enligt den här verksamhetsplanen i [en annan kommun] tagit till oss deras tänk med det här med behovet, att man ska läsa enligt behov.

LÄRARE 13

Den andra skolan verkar inte gjort ett lika aktivt val. För närvarande är huvudregeln att eleverna som läser svenska som andraspråk ska undervisas i en egen grupp, men i praktiken undervisas många av eleverna tillsammans med eleverna som läser svenska. Enligt rektorn beror detta främst på schematekniska skäl, något som framgår i citatet nedan.

Vad som hindrar nu det är att schemat inte är som det borde vara. Vi har haft, tanken var att vi skulle ha parallelllagt, på högstadiet skulle det vara så. Men schema-läggaren har inte gjort det, och när vi väl upptäckte att schemat inte var som det skulle vara så var det för sent att göra om. Vi håller på att se över schemat nu och vi har en tanke om att vi ska göra om schemat från vårterminen. Men det är ett jättejobb.

REKTOR 9

Även om huvudregeln är att eleverna ska undervisas separat verkar rektorn inte ha någon tydlig uppfattning om vilket upplägg som är det bästa. Rektorn säger först att separata undervisningsgrupper är att föredra, men menar senare under intervjun att en gemensam undervisning kan fungera lika bra. Rektorn lyfter också fram att lärarna på skolan har olika uppfattningar om hur ämnena bör organiseras:

Ett exempel då är att vi har ett par lärare som har jobbat jättemycket med svenska som andraspråk på andra skolor och de har ju en helt annan bild av vad de tycker att det är och vad som ska ligga till grund och så. Och hur man ska undervisa, att man kanske inte kan ha dem i samma grupp utan man ska skilja dem åt. Och så har vi andra då som kanske har jobbat på ett annat sätt där man faktiskt kan jobba med alla i samma grupp fast man har olika sätt att stötta. Och det är ju inte, vad jag vet är det inte reglerat att man måste ha olika grupper. Men jag har också personal då som tycker att det är en förutsättning för annars kan de inte lära sig, så.

REKTOR 9

Är det skillnad på undervisningen i praktiken?

Syfte, centralt innehåll och kunskapskrav för ämnet svenska som andraspråk är i huvudsak desamma som för ämnet svenska, men det finns vissa skillnader.⁴⁷ Våra intervjupersoner har olika uppfattningar om huruvida det är någon skillnad på undervisningen i svenska som andraspråk och svenska på deras skola. Några menar att det inte är någon större skillnad i praktiken. Andra menar att det är relativt stora skillnader på undervisningen i de båda ämnena.

”Det är nästan ingenting som skiljer”

Några lärare som undervisar i både svenska som andraspråk och svenska menar att de undervisar på ungefär samma sätt, oavsett vilket ämne eleverna läser. Enligt vissa lärare beror det på att kursplanerna är snarlika. En av dessa lärare lyfter fram att likheten gör det lätt att undervisa i båda ämnena i samma klassrum, något som framgår i citatet nedan:

Jag har nästan bara jobbat så här hela tiden jag har jobbat, att det har varit i samma undervisningsgrupp och jag har aldrig tyckt det har varit några problem att ha det så. För det första är läroplanen väldigt lik i svenska och svenska som andraspråk, det är nästan ingenting som skiljer. Och det lilla som skiljer är ganska lätt att få till fast man har dem i samma undervisningsgrupp.

LÄRARE 10

En lärare verkar utforma undervisningen utifrån kursplanen i svenska, oavsett vilket ämne eleverna läser. Läraren använder bara kursplanen i svenska som andraspråk för att bedöma kunskaperna hos de elever som läser detta ämne, men inte för att utforma deras undervisning. Läraren är behörig i svenska men inte svenska som andraspråk, och arbetar på en skola där en liten andel av eleverna läser svenska som andraspråk. Så här resonerar läraren:

Intervjuare: Om du tänker på kursplanen i svenska som andraspråk, använder du den?

Lärare: Nej. Jag ska vara ärlig och säga ingenting. Jag har tittat på den, och jag har också tittat på den vad gäller de nationella. När vi rättar, rättar vi i svenska tillsammans, och där är det verkligen bara ett kunskapskrav som är skillnaden mellan svenska-bedömningen och svenska 2-bedömningen. Så när vi rättar nationella så gör vi det, men inte i övrigt.

LÄRARE 12

Andra lärare verkar i huvudsak utforma undervisningen utifrån kursplanen i svenska som andraspråk. Majoriteten av dessa lärare arbetar på skolor där nästan alla elever har ett annat modersmål, oavsett om de läser svenska som andraspråk eller svenska. Lärarna menar att alla skolans elever gynnas av undervisningen i svenska som andraspråk, något som framgår av citatet nedan:

Nu är ju många av våra elever här, alltså de som har svenska, följer kursplanen i svenska, har nästan alltid varit kanske lite mer svaga elever om jag får uttrycka mig så, språkligt. Så att därför har de gagnats av att läsa svenska som andraspråk där man jobbar mer med stödstrukturer och så vidare än vad man kanske gör i svenska, där har man mycket mera stoff som man ska hinna göra, hinna med.

LÄRARE 8

47 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

På ett annat ställe i intervjun lyfter läraren fram att undervisningen kompletteras med moment från kursplanen i svenska för de elever som läser detta ämne:

Sen är det ju vissa bitar som man inte har med i kursplanen i sva så då får man komplettera med det så att de får det med sig och sen att man bedömer dem enligt kriterierna i svenska och att man är tydlig för eleven med det.

LÄRARE 8

En av skolorna vi har besökt, där en stor andel av eleverna har utländsk bakgrund, lyfter intervjupersonen fram att skolan arbetar språk- och kunskapsutvecklande i alla ämnen. Detta är enligt de intervjuade en bidragande orsak till att undervisningen i svenska till stor del liknar undervisningen i svenska som andraspråk. I citatet nedan förklarar en av lärarna varför det inte blir någon större skillnad i undervisningen:

Intervjuare: Gör man någon skillnad i undervisningen för de här olika eleverna eller?

Lärare: Nej, för att just eftersom vi arbetar utefter det här [språk- och kunskapsutvecklande arbetssättet] så innebär ju det språklig stöttning, det är liksom hela grunden i den, och då kan man undervisa på samma sätt [...] Vi måste stötta språkligt och då innebär det att vi stöttar hela gruppen istället för bara sva-gruppen.

LÄRARE 7

Några intervjupersoner menar att skillnaden på undervisningen troligtvis hade varit större om det fanns fler lärare med behörighet att undervisa i svenska som andraspråk. Citatet nedan är ett exempel på hur dessa intervjupersoner resonerar.

Intervjuare: Vad blir den stora skillnaden för eleven om man väljer [svenska som andraspråk eller svenska], har det stor betydelse?

Rektor: Jag tror inte det har någon, jag tror inte det. Hade jag lyckats rekrytera en lärare som har svenska som andraspråk i sin behörighet, som hade utbildning i svenska som andraspråk, så tror jag att det skulle kunna göra skillnad för dem som är språkligt svaga, alltså svaga i det svenska språket.

REKTOR 4

”Det är en annan form av undervisning där”

Några lärare menar att det är skillnad på undervisningen i svenska som andraspråk och svenska på deras skola. Intervjupersonerna menar att undervisningen i svenska som andraspråk präglas av särskilda undervisningsmetoder som möter behoven hos eleverna som läser detta ämne. I citatet nedan berättar en av dessa intervjupersoner om hur undervisningen i ämnena skiljer sig åt.

Intervjuare: Vilken skillnad tror du det gör för eleven om man hamnar i den ena eller andra gruppen, svenska eller sva?

Lärare: Ja i bedömning ska det ju inte göra någon skillnad egentligen så, på det viset att det är ungefär samma betygskrav. Men jag tror att eleven, om den borde vara i sva så har den lättare att nå betygskraven om man läser sva för att det är en annan form av undervisning där. Vi jobbar väldigt mycket med cirkelmodellen, modellering med språkutveckling i svenska språket liksom på ett annat sätt än vad de gör, de som har svenska. Så jag tror att den eleven går miste om bitar då.

LÄRARE 14

En annan intervjuperson menar att både innehåll och arbetssätt skiljer sig åt så pass mycket att det är svårt att undervisa i svenska som andraspråk och svenska i samma klassrum. Intervjupersonen arbetar på en skola som tidigare har undervisat alla elever i samma klassrum, men som har gått över till att i huvudsak undervisa i olika grupper:

Mycket av sva-undervisningen handlar ju kanske också om att, alltså ett visst arbetssätt som kanske inte alla svensklärare anammar, med cirkelmodellen och att man visar. Och sen även mer, alltså verkligen språk, alltså att man undervisar kring språket som någon som är född i Sverige redan har i ryggmärgen liksom. Så vi tyckte inte arbetssätten eller kanske innehållet var så lätt att samköra. Så därför kände vi att vi vill faktiskt bryta ut, prova det. Det finns ju alltid en risk med det, det kan ju alltid vara så att elever känner att de blir exkluderade eller så. Men det är nog faktiskt ingenting som vi har känt har varit ett problem när vi har pratat och utvärderat.

LÄRARE 2

Läraren menar därtill att kunskapskraven för de båda ämnena borde skilja sig åt mer än vad de gör idag. Läraren menar att kunskapskraven som handlar om att skriva är för lika och att kraven är för höga för elever som läser svenska som andraspråk.

I skrivadelen som är så svår med all den grammatiken, så är det ingen skillnad överhuvudtaget och det tycker jag är hårt. Väldigt hårt. För det kan ju vara elever som skriver helt fantastiska texter och följer genrer och det är liksom hur bra som helst. Men som har liksom några av de här typiska sva-felen fortfarande. Snurrar till det med ordföljd ibland och det blir någon ändelse som inte, och då ska det liksom falla på det. Eftersom att genredelen och språkdelen är inbakat i samma kunskapskrav.

LÄRARE 2

5. Svenska som andraspråk för nyanlända elever

I det här kapitlet redovisar vi hur intervjupersonerna upplever förutsättningarna att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen i svenska som andraspråk. Vi redogör också för intervjupersonernas uppfattningar om nyanlända elevers möjligheter att nå upp till kunskapskraven i ämnet. Avslutningsvis beskriver vi hur intervjupersonerna upplever möjligheten att kommunicera med nyanlända elever om deras kunskapsutveckling i svenska som andraspråk.

Att undervisa utifrån kursplanen

Nyanlända elever som läser svenska som andraspråk ska, i likhet med elever som har varit i Sverige en längre tid eller är födda här, undervisas enligt kursplanen i ämnet. Bland våra intervjupersoner finns det olika uppfattningar om huruvida det är lätt eller svårt att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen. Majoriteten av de vi intervjuat upplever dock att kursplanen inte är anpassad för elever som befinner sig på en nybörjarnivå i svenska.

”De är ju inte alls där och då är det svårt tycker jag”

Flera intervjupersoner, såväl rektorer som behöriga och obehöriga lärare, tycker att det är svårt att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen i svenska som andraspråk. De menar att kursplanen inte är anpassad till elever som är nybörjare i det svenska språket. Dessa intervjupersoner återfinns på skolor som skiljer sig åt i flera avseenden. Skolorna har till exempel olika andel elever med utländsk bakgrund och andel nyinvandrade elever. Skolorna ligger också i olika kommuntyper. I citaten nedan beskriver några av intervjupersonerna varför det är svårt att undervisa utifrån kursplanen.

Intervjuare: Upplever du idag att kursplanen fungerar som ett stöd för just de eleverna eller att den inte gör det?

Lärare: Nej, inte för de helt nyanlända tycker jag inte att den gör det. Jag vet ju vilket centralt innehåll som jag ska undervisa om, men de är ju inte alls där och då är det svårt tycker jag.

LÄRARE 7

Jag tänker att de måste få ett fungerande vardagsspråk innan man kan slå det centrala innehållet liksom i huvudet på dem. De måste ju kunna säga ”hej jag heter, jag bor”, man måste kunna fråga om saker i matsalen eller veta vad, så, det är ju väldigt basalt egentligen det som de behöver, som är helt nya.

LÄRARE 4

Ja, man kan ju inte börja med slutet om man inte är där. Så man måste ju alltid anpassa utifrån elevens behov och där är ju, alltså skillnaden, det är ju som att sätta årskurs 1 med årskurs 9 i kemi till exempel, det är ju jättesvårt.

REKTOR 2

Några av intervjupersonerna lyfter därtill fram att nyanlända med kort skolbakgrund kan behöva undervisning i grundläggande läs- och skrivinlärning, men att detta inte ingått i lärarnas utbildning eftersom den riktat sig mot de senare årskurserna.

Jag har ju egentligen inte det i min utbildning för jag är ju 4–9-lärare, då har man inte det. Så att där är det mitt eget hittepå kan man säga, faktiskt.

LÄRARE 9

”Centrala innehållet kan man ju göra på jättemånga olika sätt”

Några av lärarna tycker att det går bra att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen i svenska som andraspråk. En lärare lyfter fram att det centrala innehållet i kursplanen går att behandla på flera olika sätt och kan anpassas till elever på olika nivåer. I citatet nedan berättar läraren om sin undervisning för nyanlända:

Centrala innehållet försöker vi ändå hålla oss till i, oavsett var de befinner sig i sin språkliga utveckling, alltså så. Centrala innehållet kan man ju göra på jättemånga olika sätt, olika nivåer, när det gäller språk, språket också, till exempel läsa en novell ja då kan vi ta en väldigt kort, enkel novell, vi kan läsa och skriva en kort enkel, novell, men kanske inte som når upp till betygskravet E men visar ändå att man kan förstå vad en berättelse är och bygga ord på den, på den vägen liksom.

LÄRARE 14

En annan lärare menar att det går att börja med delarna i kursplanen som eleven har lätt för, och behandla övriga delar efterhand. Lärarens resonemang framgår av följande citat:

Ja, men det tycker jag nog. Det är ju många olika delar och ofta är man stark på något tänker jag. Och då får man ju börja där, så man bygger upp ett självförtroende och klarar det andra så småningom. Och så jättemycket stöttning från lärare och andra. Så man får ju ha eleverna som resurser till varandra hela tiden.

LÄRARE 7

När undervisningen inte utgår från kursplanen

Lärarna vi har intervjuat har olika sätt att utforma sin undervisning i situationer då de upplever att de inte kan utgå från kursplanen som gäller årkurs 7–9.

Några utgår från befintligt material

Några av lärarna utformar sin undervisning utifrån befintligt material, till exempel Skolverkets bedömningsstöd *Bygga svenska*. Andra lärare utformar undervisningen utifrån de delar av kursplanen som riktar sig mot de lägre årskurserna. Citatet nedan kommer från en lärare som utgår från delar av kursplanen som riktar sig mot de lägre årskurserna.

Lärare: Beroende på eleven så kan man liksom titta på mål för årskurs sex eller årskurs tre har jag ju fått göra, så man får liksom titta lite olika, individuellt

Intervjuare: För att man inte bara kan titta på åldern?

Lärare: Nej, precis man kan inte göra det när de inte har skolbakgrund. Då kanske det är det här jag måste göra, man kanske måste börja med att läsa och skriva från början, och så får man bygga på det.

Intervjuare: Så då får du hitta en annan nivå?

Lärare: Nej, man måste hitta den nivå där eleven befinner sig och se liksom, var ska vi lägga oss här nu, och jobba utifrån från det, och det blir jättesvårt när jag ska sätta betyg.

Intervjuare. Hur gör du då?

Lärare: Varje terminsslut då går jag till rektorn och säger nu kommer den där årliga frågan, måste jag sätta betyg? Ja, det måste du säger hon. Och då måste jag ju sätta ett F. Och där skulle jag väl önska att det kunde bli någon form av dispens eller ändring för det är inte kul att sätta ett F när de varit här i sex månader, och så ska jag få ett betyg och så står det F.

LÄRARE 16

Läraren menar alltså att det kan vara nödvändigt att utforma undervisningen utifrån kursplanen för de lägre årskurserna i de fall eleverna inte har skolbakgrund. Samtidigt lyfter läraren fram att dessa elever inte kan få ett godkänt betyg i svenska som andraspråk eftersom de inte lever upp till kunskapskraven för årskurs 9.

Andra utformar undervisningen på egen hand

Andra lärare utformar undervisningen på egen hand. Några av dessa lärare har själva samlat på sig material som de utgår från i undervisningen. I citatet nedan berättar en av dessa lärare om sitt arbetssätt.

Lärare: Det är ju ett bygge. Vad är det den här eleven behöver just här och nu? Jag får ju backa bandet, till exempel att lära dem bokstäver då [...]

Intervjuare: Så du får hitta en annan nivå som du tycker fungerar i praktiken?

Lärare: Ja, och så får jag väl ge en individuell läxa till den då.

Intervjuare: Har du något stödmaterial i det då?

Lärare: Nej, jag tänker väl att det är, det är ju, det är ju en process. Jag ser ju att det här fattas dig, vad kan jag göra för dig. Och sen har jag en bank själv som jag har

skapat under så många år. Och så ger jag den till eleven. Så det finns inget så, utan man har gjort material och plockat på sig. Man är ju ständigt på gång, finns det något bra jag kan använda här. Så är det ju.

LÄRARE 4

Det finns också lärare som utformar undervisningen efterhand, utifrån den nivå som eleverna befinner sig på. Citatet nedan kommer från en av dessa lärare. Läraren upplever att det saknas material att utgå från i undervisningen för nyanlända elever och upplever detta som frustrerande.

Lärare: Jag försöker ju få dem att göra, lyssna på svenska, skriva på svenska och liksom läsa på svenska. Och då får jag göra det individuellt med dem. Och sen får jag ge dem uppgifter som jag ser att idag så ska du träna på att presentera och prata om dig, idag ska vi prata om det här rummet, vad som finns i klassrummet och så får jag liksom göra sådana små övningar. Men det är ju skilt från vad vi andra håller på med, resten av klassen kanske sitter och skriver en novell, det är ingen idé att den här eleven gör det för att den kommer bara känna sig, den kan inte skriva någonting. Och den undervisningen får ju jag liksom, i nuläget så hittar jag ju på den vartefter och sen kanske jag känner, ja men åh vad ska vi göra idag

jag och den här eleven? Vad är bra för den att hitta på idag? Men i NO:n så gör de det här, då kanske vi pratar lite om träd. Alltså så där blir det nu. Jag vill liksom att det ska vara, någon ska ha gett mig en plan, så här ska ni göra med de här eleverna.

Intervjuare: Med idag när du utformar undervisningen för de här eleverna, finns det något stödmaterial eller läromedel du har hittat eller använder dig av?

Lärare: Nej, ingenting och det är frustrerande.

LÄRARE 7

Några efterfrågar mer stöd i undervisningen för nyanlända

På skolan som ovanstående lärare arbetar på efterfrågar samtliga intervju-personer, såväl rektor som lärare, mer stöd för att undervisa nyanlända elever i svenska som andraspråk. Omkring 95 procent av eleverna på skolan har utländsk bakgrund och två av de tre lärarna som vi har intervjuat är inte behö-riga att undervisa i svenska som andraspråk. I citaten nedan förklarar rektorn och en av lärarna vilken typ av stöd de saknar när det gäller svenska som andraspråk.

Våra svensklärare är ju inte grundläggande, de har inte grundläggande språkinläring. De skulle behöva ett bra material som inriktar sig mot elever som inte har skol-bakgrund. Det saknas tycker jag. För de här åldrarna. Det handlar mycket om att hitta på egna läromedel, försöka så gott det går att få in dem i det arbetet som vi gör. Att kräva samma typ av text men på en annan nivå. Men det där är ju bedöm-ningsnivån jätte, jättesvår. Eller ja, att undervisa dem är svårt.

REKTOR 8

När jag får någon som är nyanländ, som inte alls kan svenska, då skulle jag vilja ha en plan för den eleven, för alla de eleverna, till att börja med. Ni börjar så här, och sen är det någon som hjälper mig att utvärdera det så att vi har koll på varje elev, vilket steg den är på i början när den har kommit, tills den kan vara med i den van-liga undervisningen för i början kan de inte riktigt det [...] Ja men liksom som något start kit när man inte kan skriva alfabetet eller liksom räkna eller vad som helst så, för de nya, för nu får man ja nu får man liksom ta ett randigt papper och skriva alfa-betet och skriv efter här så, det är jättesvårt och bara enkla, de här enkla fraserna, varje gång får man liksom hitta på det på nytt själv, det hade varit skönt om det hade funnits liksom något så att eleven också kan vara lite självgående i början och sitta och pula med sådant.

LÄRARE 7

En annan intervjuperson på skolan menar att lärare i andra ämnen än svenska som andraspråk också skulle vara betjänta av mer stöd i undervisningen för nyanlända elever. Så här säger läraren:

Det efterfrågar vi jättemycket på den här skolan, vi vill ha ett kit liksom, det här ska de få när de kommer liksom, det här, vi svensklärare kanske har lite koll på bra material som finns i något skåp någonstans i något grupprum så, men andra lärare kanske har ännu svårare att hitta bra material som de här eleverna kan använda för att komma igång med språket och så vidare, så det är inte någon direkt plan så kan jag ju tycka.

LÄRARE 6

Nyanlända elevers möjligheter att nå kunskapskraven

Nyanlända elever ska bedömas utifrån samma kunskapskrav som alla andra elever som läser svenska som andraspråk. Våra intervjupersoner har olika uppfattningar om vilka möjligheter nyanlända elever i högstadiet har att nå kunskapskraven. I vissa fall skiljer sig uppfattningarna åt mellan lärare som jobbar på samma skola.

”För att nå ett E så tar det tre till fyra år”

En del menar att det tar många år för nyanlända elever att nå de kunskaper som krävs för att få ett E i svenska som andraspråk. Några lyfter fram att det känns jobbigt att eleverna inte kan bli godkända, både för eleverna och för lärarna själva. Så här säger två av dessa lärare:

Det här med språkutveckling det tar ju tid, det tar ju ja, sex till åtta år eller kanske fem till åtta år innan man når en likvärdig nivå som de som är födda här. Men, men för att nå ett E så tar det ja, tre till fyra år skulle jag vilja säga, det är väldigt, väldigt få, det är undantagsfall elever som kan nå snabbare [...] Det är klart att jag anpassar ju naturligtvis uppgifterna för de eleverna, men det är ändå väldigt, mycket, mycket tuffare för dem, det är det. Och när de ser också nivån och ser skillnaden så kan de bli ganska nedslående ibland. En del knäcks lite grann, självförtroendet får sig en törn, de tänker att åh jag kommer aldrig att nå. De behöver kämpa väldigt mycket och i många fall så måste de ju, de måste orka kämpa och kämpa utan att få det här E:et.

LÄRARE 8

Sen upplever jag ju väldigt mycket stress att jag inte kan hjälpa alla och jag vet ju att det är väldigt många, eller väldigt många är det inte, men det är ju många som kommer gå ut härifrån utan ett betyg i svenska. Men det är ju för att de kommer sent liksom, så så är det ju. Men det känns ju ändå jobbigt och när man ser, vissa elever har ju något, kanske lätt för språk eller ett inre driv så det bara går jättefort och så tänker man att så där ska det gå för alla, men det gör inte det. Och då blir man lite, man ser ju på dem att de blir ledsna och då blir man själv ledsen och känner att man har misslyckats. Så att det är jobbigt tycker jag.

LÄRARE 7

En annan lärare som menar att det tar lång tid för nyanlända elever att bli godkända anser att kunskapskraven i svenska som andraspråk är orimligt höga för nyanlända. Samtidigt menar läraren att det behövs kunskapskrav för att kunna göra urval av elever till gymnasieskolan. Citatet nedan visar hur läraren resonerar.

Lärare: Vi har haft många ambitiösa elever förra året men som ändå liksom inte klarar kunskapskraven eftersom det är så omfattande, det är så mycket de ska kunna och det är många svenska elever här också som inte når kunskapskraven som tänker vaddå men jag kan ju svenska, jag kan ju prata, men de förstår inte skillnaden i att prata ett språk och uppnå kunskapskraven i det språket. Så är det ju. Så där kanske jag kan ju tycka att man kanske från regeringens sida skulle ha en helt annan ingång i att vad är rimligt att en elev ska liksom, kollar man på forskning också så tar det ju fem, sju, tio år kanske för att liksom, för en elev som kommer, har den rollen att lära sig ett språk och då ska man lära sig ett språk samtidigt som man ska klara kunskapskraven i samtliga ämnen i grundskolan för att kunna söka in på gymnasiet på kanske ett och ett halvt, två år, det tycker jag är ganska orimligt [...]

Intervjuare: Har du, jag tänker, hur önskar du att det hade varit?

Lärare: Ja. Att jag fick lära alla svenska. Att de klarade sig. Det skulle jag önska. Men att, sen förstår jag ju så klart att det måste ju finnas, det är ju någon urvalsprocess och man måste ha kunskapskrav och så där man ska liksom, man är, har en viss ålder, man ska komma in på gymnasiet, man kan ju liksom inte läsa. De skulle ju kanske läsa mellanstadiet egentligen men det funkar ju inte så för att man, det går ju inte. Så det har jag ingen lösning på.

LÄRARE 6

”Många gånger skulle man faktiskt kunna sätta ett E efter en termin”

Andra intervjupersoner menar att nyanlända elever kan nå de kunskaper som krävs för att få ett E i svenska som andraspråk relativt snabbt. Följande citat visar hur två av dessa intervjupersoner upplever elevernas möjligheter att få ett godkänt betyg i ämnet:

Men jo om man läser, om man läser kursplanen så kan man faktiskt, många gånger skulle man faktiskt kunna sätta ett E på en elev efter en termin. Det tror jag faktiskt, en nyanländ, absolut, det tror jag. För det är ändå, har förmågan, har viss förmåga, har till, mm, jo det tycker jag nog, att den ändå är rätt luddig där kanske.

LÄRARE 13

Intervjuare: Tänker du att det är lätt eller svårt för nyanlända elever att nå upp till de kunskapskraven?

Lärare: Nej, absolut inte. Då har jag ju bestämt mig. Om jag tycker att det är svårt, då har jag ju bestämt mig att de inte kommer lyckas. Nej, de kan, alltså det är ju, det sätter höga krav på mig som pedagog att ge dem de verktygen och vilka språkliga insatser gör vi i vårt lärarlag, inte bara svensklärare. Vad gör jag tillsammans med studiehandledaren för att de ska ha möjlighet att lyckas? Man ska inte ha den här uppfattningen att det är svensklärares roll, ansvar. Även om vi är nyckelpersonerna här, men vi måste ju ha det här alltså gemensamma.

LÄRARE 5

Det är inte säkert vad de olika uppfattningarna om elevernas möjligheter att nå kunskapskraven beror på i just dessa fall. Det kan bero på att intervjupersonerna tolkar kunskapskraven på olika sätt eller har olika föreställningar om hur lång tid det tar att utveckla ett andraspråk. Det kan också bero på att de nyanlända eleverna har olika förutsättningar på de olika skolorna, till exempel olika skolbakgrund och språkkunskaper.

”Enormt stor skillnad att jobba med dem som har en skolbakgrund”

Att elevernas tidigare skolbakgrund har betydelse för möjligheten att uppnå kunskapskraven är något som flera lärare lyfter fram. Följande citat visar hur en av dessa lärare svarar på frågan om nyanlända elevers möjligheter att nå kunskapskraven i svenska som andraspråk:

Det är ju enormt stor skillnad att jobba med dem som har en skolbakgrund sen tidigare och dem som kommer och inte kan läsa. De som har gått i skolan har hela grunden med sig, det är ju mycket lättare att sätta igång dem i en skolundervisning

även om det är på grundnivå så tillgodogör de sig mycket snabbare, de har ju en studieteknik och en vana, jättestor skillnad om de har gått i skolan innan eller inte.

LÄRARE 11

”Det är just bedömningen jag tycker är svår”

Några av lärarna som vi har intervjuat tycker att kunskapskraven i svenska som andraspråk är otydliga. Det gör att lärarna har svårt att bedöma huruvida eleverna lever upp till dessa krav. En lärare tycker att värdeorden i kunskapskraven är otydliga, något som framgår av citatet nedan.

Jag tycker ju att kursplanen, om man tänker på kravnivåerna i kursplanen, så tycker jag att de är ju väldigt otydliga. De är väldigt tolkningsbara tycker jag. Alltså vad mycket väl är, ja det är olika för mig och för en annan lärare så. Och det kan jag känna nu när man pratar [...] i samband med betygssättning, att man ser väldigt olika på det. Både inom skolan och även när man pratar med andra kompisar som också är lärare, att det är väldigt olika.

LÄRARE 10

En annan lärare har svårt att veta hur höga krav hon behöver ställa på språklig korrekthet. För att få stöd i bedömningen har läraren tittat på bedömda elevexempel som finns i anslutning till de nationella proven. Läraren upplever att eleverna i dessa exempel presterar på en hög nivå och blir mot bakgrund av detta osäker på om hennes elever kan bli godkända. Lärarens resonemang framgår nedan.

Det jag våndas över lite nu, det är just stöd kring bedömning i sva. För att om jag tittar till exempel på nationella provet, bedömningsexempel där, elevexempel, till exempel när de ska skriva en novell säger vi, och så läser jag den texten som en sva-elev har skrivit, då får jag panik för då tänker jag men gud, så där bra svenska, skriver de så där bra svenska? De är så otroligt duktiga, de som Skolverket har tagit fram, eller ja, de som har tagit fram nationella provet. Men då funderar jag på om det är de som har varit här jättelänge, för jag har ju några elever också som läser sva som skulle fixa svenskan lika bra så, om det är sådana elever, för jag skulle vilja ha mer stöd, elevexempel, på olika genrer av texter som de skriver, det saknas, jag hittar ingenstans [...] Jag tycker det är svårt att veta hur mycket jag kan bortse från när det gäller den språkliga korrektheten liksom, och när jag då tittar på nationella provet, de bedömda exemplen, då tänker jag så här, ja då kommer ingen elev komma härifrån, så. Så att jag tänker att det är just bedömningen jag tycker är svårt.

LÄRARE 14

Att kommunicera med eleverna om deras kunskapsutveckling

Lärare ska kommunicera med eleverna om deras kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven. Det framgår i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Där står att läraren, utifrån kursplanernas krav, allsidigt ska utvärdera varje elevs kunskapsutveckling och muntligt och skriftligt redovisa detta för eleven.⁴⁸

48 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

Alla lärare vi har intervjuat kommunicerar med nyanlända elever om deras kunskapsutveckling i svenska som andraspråk. Flera av lärarna relaterar dock elevernas kunskaper till annat än kunskapskraven eftersom eleverna ligger långt ifrån att uppnå dessa krav. Några lärare använder *Bygga svenska* för att visa hur eleverna utvecklas. Citatet nedan kommer från intervjun med en av dessa lärare.

Intervjuare: Är det många elever som blir godkända eller får ett E eller mer i svenska som andraspråk?

Lärare: Av de nyanlända?

Intervjuare: Ja.

Lärare: Nej.

Intervjuare: Hur är det då, jag tänker så här, jag föreställer mig att det kan vara elever som ändå har gjort stora framsteg men som ändå inte kan...

Lärare: Ja, men därför tycker jag det är jättebra att det finns, det här bedömningsmaterialet för nyanlända, så att de ändå kan se sin utveckling och liksom ja, för att jag menar skulle jag bara stå och bedöma dem mot nians mål så skulle de ju aldrig klara någonting. Det skulle ju vara katastrof för de eleverna.

LÄRARE 11

Det finns också lärare som utformar sina egna bedömningsstöd. Citatet nedan kommer från en av dessa lärare. Läraren skapar egna bedömningsmatriser men hämtar inspiration från kollegor och från material kopplat till nationella prov.

Intervjuare: De här eleverna som inte, som ligger långt ifrån ett E, upplever du att du ändå förmår att visa en progression för dem, hur de går framåt när...?

Lärare: Ja det kan, det kan jag göra eftersom jag, det är ju bara att vi tittat på arbeten som de har gjort, då kan jag ju påvisa vad, vad som har utvecklats. Jag använder bedömningsmatriser också väldigt mycket.

Intervjuare: De här matriserna som du använder är det något du hämtar någonstans ifrån eller är det något du själv har liksom byggt upp?

Lärare: Jag gör dem själv. Ja, jag har naturligtvis utgått från Skolverkets matriser en del som finns på nationella provbedömningshäftet där och sen så delar man matriser med andra kollegor, andra skolor, jag har jobbat fram en hel del själv också.

LÄRARE 8

6. Slutsatser och åtgärdsförslag

I det här kapitlet drar Skolverket slutsatser och lämnar förslag på åtgärder.

Skolverkets övergripande slutsats är att resultaten i denna studie pekar på att utbildningen i svenska som andraspråk inte är likvärdig. Resultaten indikerar att elever med samma behov och samma kunskapsnivå riskerar att få olika utbildning och bedömas olika beroende på vilken skola de går i och vilken lärare de undervisas av. Resultaten väcker också frågan om alla elever som läser svenska som andraspråk får den undervisning som de behöver.

Mot bakgrund av detta föreslår Skolverket ett antal åtgärder med syfte att främja en mer likvärdig utbildning i svenska som andraspråk som möter elevernas behov. Skolverket föreslår bland annat att regeringen tar initiativ till en bred översyn av ämnena svenska som andraspråk och svenska. Eftersom lärare verkar ha olika syn på ämnet svenska som andraspråk och upplever svårigheter att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen kommer Skolverket att se över möjligheten att förtydliga kommentarmaterialet till kursplanen och ta fram ett stödmaterial.

I nedanstående avsnitt utvecklar vi slutsatserna. Därefter presenterar vi Skolverkets åtgärdsförslag.

Slutsatser

Elevernas behov av att läsa svenska som andraspråk bedöms inte på likvärdiga grunder

Studiens resultat visar att vad som avgör om en elev ska läsa svenska som andraspråk eller svenska skiljer sig åt, både inom och mellan skolor. Dessa resultat går i linje med vad som framkommit i tidigare studier.⁴⁹

Resultaten visar till exempel att en del lärare och rektorer lägger stor vikt vid önskemål från vårdnadshavare, medan andra menar att sådana önskemål inte påverkar bedömningen i någon större utsträckning. Intervjupersonerna har även skilda uppfattningar om huruvida elevernas födelseland och kunskaper i relation till kunskapskraven i ämnet svenska har betydelse för vilket ämne de ska läsa. En del intervjupersoner menar att elever födda i Sverige som huvudregel ska läsa svenska, medan andra anser att många elever behöver läsa svenska som andraspråk även om de är födda i Sverige. En del intervjupersoner anser att elever som har kunskaper som motsvarar betyget E i svenska ska gå över till att läsa detta ämne. Andra menar att elever kan ha behov av att läsa svenska som andraspråk även om de skulle kunna få ett godkänt betyg i svenska.

Gemensamt för intervjupersonerna är att de tar hänsyn till elevernas språkliga nivå, men de lägger olika stor vikt vid den språkliga nivån i förhållande till andra faktorer. Hur intervjupersonerna tar reda på elevernas nivå skiljer sig också åt. Några använder särskilda verktyg, till exempel performansanalys. Andra uppger att de utformar bedömningen från fall till fall.

Flera av de intervjuade upplever dessutom att det saknas en levande diskussion och en samsyn på skolan om när elever behöver läsa svenska som andraspråk. Vi kan också konstatera att rektorerna på vissa skolor inte är involverade i besluten

49 Skolinspektionen (2010), Skolverket (2008).

om när elever ska läsa svenska som andraspråk, trots att bestämmelserna anger att det är rektor som ska besluta om detta.

Mot bakgrund av dessa resultat ser Skolverket en risk för att elever inte blir bedömda utifrån samma grunder. Resultaten tyder på att elever med samma behov och samma kunskapsnivå kan få läsa olika ämnen beroende på vilken skola de går i och vilken lärare de undervisas av.

Elevernas behov avgör inte alltid vilket ämne de läser

Studiens resultat pekar på att skolorna inte alltid låter elevernas behov avgöra vilket ämne de ska läsa. En del intervjupersoner verkar främst ta hänsyn till andra faktorer, så som önskemål från vårdnadshavare och generella riktlinjer som inte i första hand utgår från behoven hos respektive elev. Det finns också intervjupersoner som uppger att elever som behöver läsa svenska som andraspråk istället får läsa svenska eftersom det saknas behöriga lärare på skolan.

Organisationen utgår inte alltid från elevernas behov

Våra resultat visar på skillnader i hur skolorna organiserar undervisningen i ämnet svenska som andraspråk i förhållande till ämnet svenska. På vissa skolor undervisas eleverna i de båda ämnena tillsammans och på andra skolor undervisas eleverna i separata grupper. Det finns också skolor som delar upp eleverna på olika sätt vid olika undervisningstillfällen.

Resultaten pekar på att skolorna inte alltid organiserar undervisningen i svenska som andraspråk utifrån behoven hos eleverna. En del av skolorna verkar istället välja upplägg utifrån en övertygelse om att ett specifikt upplägg är det bästa. På några skolor är intervjupersonerna övertygade om att eleverna i svenska som andraspråk får bäst förutsättningar om de undervisas tillsammans med de elever som läser ämnet svenska. På andra skolor är de intervjuade av uppfattningen att eleverna i svenska som andraspråk gynnas bättre av att undervisas i en egen grupp.

Att skolorna organiserar undervisningen på olika sätt behöver inte vara problematiskt så länge undervisningen tillgodoser elevernas behov och utgår från vetenskap och beprövad erfarenhet. Skolverket vill dock betona vikten av att skolorna har en medvetenhet om att elevernas behov är individuella och föränderliga. Vi vill också betona vikten av att skolorna kontinuerligt ser över hur deras sätt att organisera undervisningen möter behoven hos eleverna på skolan.

Osäkert om alla elever som behöver det får undervisning i svenska som andraspråk

Studiens resultat indikerar att alla elever som behöver läsa svenska som andraspråk inte får undervisning i ämnet. Liknande resultat har framkommit i tidigare studier.⁵⁰

Resultaten visar att en del elever som behöver läsa svenska som andraspråk istället får undervisning i svenska eftersom det saknas behöriga lärare på skolan. Mot bakgrund av detta vill Skolverket understryka vikten av att alla elever undervisas utifrån kursplanen i de ämnen som eleverna läser, även om det saknas behöriga lärare.

⁵⁰ Skolinspektionen (2010), Skolverket (2008).

Resultaten tyder på att lärare har olika syn på ämnet svenska som andraspråk och hur mycket ämnet skiljer sig från ämnet svenska. En del lärare upplever att kursplanerna i de båda ämnena är så lika att undervisningen i svenska som andraspråk inte behöver skilja sig nämnvärt från den i svenska. Andra menar att det är stor skillnad på ämnenas karaktär och att svenska som andraspråk kännetecknas av andra undervisningsmetoder.

Att undervisningen skiljer sig åt beroende på vilken lärare som undervisar behöver inte vara ett problem så länge undervisningen följer gällande kursplaner och utgår från elevernas behov. Men att undervisningen i svenska som andraspråk och svenska inte skiljer sig åt är problematiskt om det innebär att en del av eleverna inte undervisas utifrån kursplanen i det ämne som de formellt sett läser.

Risk att nyanlända elever inte får en likvärdig undervisning

Studiens resultat pekar på att nyanlända elever inte får en likvärdig undervisning i svenska som andraspråk.

Majoriteten av de intervjuade lärarna tycker att det är svårt att undervisa nyanlända högstadiel elever utifrån kursplanen i svenska som andraspråk. Flera av dessa lärare menar att kursplanen inte är anpassad för elever som befinner sig på en nybörjarnivå i svenska. Lärarnas upplevelser verkar inte hänga ihop med vilken utbildning de har eller vilken skola de arbetar på. Vi har intervjuat både behöriga och obehöriga lärare som tycker att det är svårt att undervisa nyanlända elever utifrån kursplanen. Lärarna återfinns på skolor som skiljer sig åt när det kommer till de faktorer som vi tog hänsyn till vid urvalet, bland annat när det kommer till andelen nyanlända elever och elever med utländsk bakgrund.

I situationer då lärarna upplever att de inte kan utgå från kursplanen försöker de istället på egen hand utforma en undervisning som möter eleverna där de befinner sig. Flera intervjupersoner efterfrågar mer stöd i detta arbete.

Att lärarna utformar undervisningen utifrån de nyanlända elevernas behov är positivt och ligger i linje med skollagens bestämmelser. Men studiens resultat tyder på att flera lärare inte utgår från kursplanen när de utformar undervisningen för dessa elever, vilket innebär en risk för att undervisningen inte är likvärdig.

Åtgärdsförslag

Regeringen bör se över ämnena svenska som andraspråk och svenska...

Utifrån resultaten i denna studie föreslår Skolverket att regeringen tar initiativ till en bred översyn av ämnena svenska som andraspråk och svenska. Ett liknande förslag har lämnats av den statliga utredningen om elever som kommer till Sverige i senare årskurser.⁵¹ Skolverket tillstyrkte i remissvaret detta förslag och betonade vikten av en sådan översyn.⁵²

En översyn bör enligt Skolverket bland annat titta på ämnenas relation till varandra och till exempel överväga om det fortsatt ska vara två ämnen som

51 SOU 2017:54.

52 Skolverket (2017b).

ersätter varandra, eller om det finns andra alternativ som bättre möter elevernas behov. En översyn bör också utreda hur skolan kan säkerställa att elever som är nybörjare i det svenska språket får en utbildning i svenska som möter deras behov. Eftersom det råder stor brist på behöriga lärare i svenska som andraspråk kan en översyn därtill utreda möjligheten till fler och mer flexibla vägar att uppnå behörighet i ämnet, i synnerhet för lärare som redan är behöriga i ämnet svenska.

... och vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk

Skolverket föreslår även att regeringen ser över om det behövs ytterligare regleringar eller stöd när det gäller vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Detta i syfte att säkerställa att alla elever får läsa det ämne som bäst möter deras behov och att bedömningen av vilket ämne eleverna ska läsa sker på likvärdiga grunder. En sådan översyn skulle kunna ske inom ramen för ovan nämnda översyn av ämnena i sin helhet.

Skolverket ska se över möjligheten att ge mer ledning och stöd till lärare och rektorer

Även på kortare sikt kan det finnas ett behov av att ge lärare och rektorer mer ledning och stöd i arbetet med svenska som andraspråk, inte minst mot bakgrund av att en stor andel av de lärare som undervisar i svenska som andraspråk inte är behöriga i ämnet. Skolverket ska därför se över om kommentarmaterialet till kursplanen i svenska som andraspråk kan bli tydligare när det kommer till vad som skiljer kursplanen i svenska som andraspråk från den i svenska. Skolverket ska också se över om kommentarmaterialet kan bli tydligare när det kommer till hur kursplanen kan användas i undervisningen av elever som är nybörjare i det svenska språket. Skolverket ska även se över möjligheten att ta fram stödmaterial som tydliggör vad som didaktiskt skiljer ämnet svenska som andraspråk från ämnet svenska och ett material som ger lärare stöd i att utveckla sin undervisning för nyanlända elever.

Huvudmän och rektorer behöver ge lärare goda förutsättningar

Skolverket vill slutligen betona huvudmäns och rektors ansvar för att undervisningen är likvärdig och möter elevernas behov. Huvudmän och rektorer måste ge lärarna förutsättningar att, med utgångspunkt i gällande styrdokument, planera och anpassa undervisningen utifrån elevernas behov. Det kan till exempel handla om att ge lärare tid att tillsammans med kollegor resonera om vad innehållet i kursplanen i svenska som andraspråk innebär för nyanlända elever och hur lärare kan utforma en undervisning i svenska som andraspråk som möter de nyanlända elevernas behov. Huvudmän och rektorer behöver också säkerställa att lärare kontinuerligt får den kompetensutveckling som de behöver.

Referenser

Bestämmelser och förarbeten

Bet. 1994/95:UbU19 *Vissa betygsfrågor m.m.*

Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk.

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11 (SKOLFS 2010:37).

Motion 1994/95:Ub54 *med anledning av prop. 1994/95:174 Vissa betygsfrågor m.m.*

Prop. 1994/95:174. *Vissa betygsfrågor m.m.*

Riksdagens protokoll 1994/95:116.

Skolförordningen (2011:185).

Skollagen (2010:800).

SOU 2017:54. *Fler nyanlända elever ska uppnå behörighet till gymnasiet.*

Webbplatser

Andrasprak.su.se (2014) *Hur bör sva bedrivas, inom svenskundervisningen eller separat?* <http://www.andrasprak.su.se/om-oss/vanliga-fr%C3%A5gor/grundskola/hur-b%C3%B6r-sva-bedrivas-inom-svenskundervisningen-eller-separat-1.200885>. Hämtad 2018-03-15.

Andrasprak.su.se (2017) *Vad finns det för tester i svenska som andraspråk?* <http://www.andrasprak.su.se/om-oss/vanliga-fr%C3%A5gor/grundskola/vad-finns-det-f%C3%B6r-tester-i-svenska-som-andrasprak-1.82189>. Hämtad 2018-03-15.

SkL.se (2017) *Kommungruppsindelning 2017*. <https://skl.se/tjanster/kommuner-landsting/faktakommunerochlandsting/kommungruppsindelning.2051.html>. Hämtad 2018-03-15.

Övriga referenser

Bryman, A (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*.

Esaiasson, P m.fl. (2017) *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*.

Myndigheten för skolutveckling (2004) *Kartläggning av svenska som andraspråk*.

Sahlée, A (2017) *Språket och skolämnet svenska som andraspråk. Om elevers språk och skolans språksyn*. Skrifter utgivna vid institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 101.

Skolinspektionen (2010) *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska*. Rapport 2010:16.

Skolverket (2008) *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Rapport 321.

Skolverket (2016) *Nyinvandrade elever i grundskolan*. PM.

Skolverket (2017a) *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska som andraspråk.*

Skolverket (2017b) *Yttrande över betänkandet Fler nyanlända elever ska uppnå behörighet till gymnasiet (SOU 2017:54).*

Skolverkets statistik.

Tingbjörn, G (2004) *Svenska som andraspråk i utbildningspolitiskt perspektiv – en tillbakablick.* I: Hyltenstam, K & Lindberg, I (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle.*

Vetenskapsrådet (2010) *Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan.* Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010.

Vetenskapsrådet (2012) *Flerspråkighet – en forskningsöversikt.* Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012.

I den här studien undersöker Skolverket hur skolor arbetar med svenska som andraspråk i årskurs 7–9. Studien fokuserar på tre områden där Skolverkets statistik och tidigare studier pekar på brister i likvärdigheten, och där skolorna själva har relativt stort utrymme att påverka vilken undervisning eleverna möter.

Det första området Skolverket tittar närmare på är hur skolor avgör vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Det andra området är hur undervisningen i svenska som andraspråk och svenska förhåller sig till varandra. Det tredje området är undervisningen i svenska som andraspråk för nyanlända elever.

Skolverkets övergripande slutsats är att resultaten i denna studie pekar på att utbildningen i svenska som andraspråk inte är likvärdig. Resultaten indikerar att elever med samma behov och samma kunskapsnivå riskerar att få olika utbildning och bedömas olika beroende på vilken skola de går i och vilken lärare de undervisas av. Resultaten väcker också frågan om alla elever som läser svenska som andraspråk får den undervisning som de behöver.

Skolverket

www.skolverket.se